

Република Србија
УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

РОПСТВО И ПРИНУДНИ РАД У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
SLAVERY AND FORCED LABOUR IN THE MODERN WORLD
- М А С Т Е Р Р А Д -

Ментор:

Проф. др Горан Обрадовић

Студент:

Милена Стаменковић М 004/12

Ниш, 2014.

САДРЖАЈ

УВОД	3
I РОПСТВО.....	6
1. ИСТОРИЈАТ РОПСТВА	6
2. ПОЈАМ И ОБЛИЦИ РОПСТВА.....	8
II ПРИНУДНИ РАД.....	11
1. РЕГУЛАТИВА	11
2. ГАРАНЦИЈЕ ЗАБРАНЕ ПРИНУДНОГ И ОБАВЕЗНОГ РАДА У ДОКУМЕНТИМА МЕЂУНАРОДНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ РАДА	13
2.1. КОНВЕНЦИЈА О ПРИНУДНОМ РАДУ ИЗ 1930. ГОДИНЕ (БР.29).....	14
2.2. ИЗУЗЕЦИ ИЗ ОКВИРА КОНВЕНЦИЈЕ	17
2.3. КОНВЕНЦИЈА О УКИДАЊУ ПРИНУДНОГ РАДА БР.105	21
2.4. ДЕКЛАРАЦИЈА О ОСНОВНИМ ПРИНЦИПИМА И ПРАВИМА НА РАДУ ИЗ 1988. ГОДИНЕ	25
3. ГАРАНИЦИЈЕ ЗАБРАНЕ ПРИНУДНОГ И ОБАВЕЗНОГ РАДА РЕГИОНАЛНОГ КАРАКТЕРА	26
3.1. ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДКИМ ПРАВИМА ИЗ 1950. ГОДИНЕ.....	26
3.2. ПОВЕЉА О ОСНОВНИМ ПРАВИМА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ ИЗ 2000. ГОДИНЕ....	28
4. ДОМАЋЕ ЗАКОНОДАВСТВО	29
III ОБЛИЦИ ПРИНУДНОГ РАДА.....	31
1. УВОД	31
2. ТИПОЛОГИЈА ПРИНУДНОГ РАДА	33
2.1. ПРИНУДНИ РАД КОРИШЋЕН ОД СТРАНЕ ОРУЖАНИХ СНАГА	36
2.2. ПРИНУДНО УЧЕШЋЕ У ЈАВНИМ РАДОВИМА	37
2.3. РАД ОСУЂЕНИКА.....	38
2.4. ТРГОВИНА ЉУДИМА	41
2.5. НАЈГОРИ ОБЛИЦИ ДЕЧИЈЕГ РАДА.....	48
2.6. ДУЖНИЧКИ РАД.....	49
2.7. РАДНИЦИ У ДОМАЋИНСТВУ	52
ЗАКЉУЧАК	55
ЛИТЕРАТУРА.....	57

УВОД

Ропство и принудни рад негација су слободе рада, односно самог права на рад и достојанство човека. Непоштовање забране принудног и ропског рада има за последицу непоштовање и кршење основних људских права и слобода.

„Достојанство на раду попут Бодлеровог „Албатроса“ достиже супериорне висине социјалне правде, етике, естетике рада и живљења када се фундаментална социјална права остварују и ефективно и ефикасно штите; али на другој страни, доживљава стрмоглави пад на „палуби лађе“ на којој је људско достојанство приковано у случају принудног рада и савремених облика ропског рада, укључујући трговину људима...“¹

Забрана принудног рада као негације слободе рада провлачи се кроз мноштво међународних докумената (неки од њих су клице људских права и основних слобода), и неспорно је да на међународном и националном нивоу постоји цела машинерија за доношење тих докумената, њихово поштовање али и санкционисање уколико се крше права прописана тим документима.

Тачно је да су Уједињене нације (у даљем тексту УН), Европска унија (у даљем тексту ЕУ) и Међународна организација рада (у даљем тексту МОР) донеле низ међународних конвенција, препорука и одлука којим се гарантује слобода рада, достојанство на раду, забрана принудног рада, сузбијање трговине људима, на другој страни оформљени су комитети који поступају по представкама, међународни судови и свакодневно се улажу напори не би ли се створили механизми за сузбијање ропства и принудног рада које је један од главних атака на слободу рада и достојанство човека као основних људских права.

На националном нивоу се исто тако ратификују конвенције, доносе закони у складу са међународним стандардима, врши реформа законодавства а ипак имамо на милионе људи у свету који су жртве ропског и принудног рада. ... Раде на плантажама, на пољима, у рудницама, у нехуманим условима, као кућно особље које неуморно обавља своје

---

¹ Б. Лубарда и др., Социјална права и достојанство на раду, Зборник радова са Саветовања правника Златибор 2008, стр.9

послове, просе, проституишу се, жртве су трговине људима, сви они насамарени у потрази за плаћенијим послом и бољим стандардом.

У односу на средњевековно ропство свакако да има помака, али је поражавајуће то што су неки облици класичног ропства још увек опстали, у првом реду дужничко ропство. Међутим, и глобализација, односно модерно доба односи свој данак када је у питању ропство и принудни рад јер је данашњица поспешила неке друге врсте експлоатације људи, па се тако суочавамо са организованим криминалним групама које се баве трговином људима, експлоатацијом деце, посредовањем у проституцији, и, захваљујући развоју информационих технологија, друштвених мрежа итд. брже и перфидније делују, јер им је на тај начин омогућено лакше организовање и налажење жртава.

Међународна организација рада процењује да је 21 милион људи на принудном раду, ропском раду, принудном дечјем раду и сексуалном ропству у сваком тренутку.²

Само у Србији процењује се да има више од 26.000 људи који су на некој врсти принудног рада.³

Ови подаци указују на важност забране ропства и принудног рада као и на поштовање и унапређење и обавезну примену међународних стандарда и људских права уопште, на потребу снажнијег деловања међународне заједнице и држава, сваке у свом домену и сваке на свом нивоу у складу са могућностима.

У првом делу рада предмет разматрања биће ропство као традиционална повреда права на слободан рад, његови облици, врхунац експлоатације и крах робовласничког система. Посебно ће се посветити пажња Друштву народа и МОР, односно њиховом ангажовању на сузбијању ропства.

Други део рада посвећен је принудном раду. У првом реду правној регулативи и међународним стандардима које су у овој области поставиле МОР, ЕУ и УН. Детаљно ће бити појашњени појам принудног рада, облици, механизми за сузбијање принудног рада али и изузеци од принудног рада као и могућност њихове злоупотребе.

---

² <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>

³ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/Svet/1421192/Milioni+ljudi+u+kand%C5%BEama+savremenog+ropstva.html>

У трећем делу биће речи о модерном ропству и друштвеним факторима који их поспешују, облицима, распрострањености модерних облика ропства и принудног рада, превенцији и санкцији оваквих облика понашања. Са акцентом да добијемо одговор: да ли још увек живимо у робовласничком друштву?

Приликом израде рада поред релевантних међународних и домаћих извора који су неопходни за разумевање ропства и принудног рада, како класичних, тако и модерних облика, коришћени су и коментарисани извештаји МОП, статистички подаци из различитих извора, стратегије за сузбијање принудног рада и др.

I РОПСТВО

1. ИСТОРИЈАТ РОПСТВА

„Ропство је историјски најстарија и најсуровија форма дискриминације и експлоатације човека од стране другог човека. Оно је у основи засновано на простој физичкој принуди и на разлици у статусу слободног и неслободног члана унутар шире друштвене заједнице нпр. државе и унутар уже друштвене групе нпр. породице, села, града.“⁴

Како ропство постоји од када је света и века, облици ропства и начини експлоатације људи временом су попримали нека другачије обележја. Од најпримитивнијег ропства тзв. патријархалног, преко ропства у оријенталним деспотијама, класичног ропства, ропства у средњем и новом веку па све до појаве модерног ропства, свако од њих карактеристично је и нужно везано за епоху у коме се развијало, укидало, поново оживљавало, попримило неке друге особине, али се никада није могло искоренити. Ропство је таква негативна друштвена појава коју обликује друштвено уређење, државно уређење, ратови, сиромаштво, сурови капитализам, транзиција, те оно само прелази из једног облика у други, али суштина остаје иста- експлоатација људи уз ограничење и сурово кршење основних људских права и слобода како би се искористила радне снага и како би робовласници могли да просперирају са што мање улагања третирајући људе као оруђа, односно као средство за рад које користе све док не дође до потрошње материјала, не марећи за људске животе и достојанство, а још мање за слободу рада и право на рад.

Као један од првих облика ропства јавља патријархално ропство, где су робови као бесправни чланови улазили у породице, као слуге радећи послове за задовољење основних потреба власника тј. породице у којој су радили, затим у оријенталним деспотијама јављају се робови који се користе за рад на државним поседима или поседима у власништву храмова, за обављање јавних радова, рада у руднику итд. У класичном ропству поред заробљеника који су претварани у робове и оних који су стекли такав статус рођењем или задуживањем дошло је до развоја уносног посла – трговине робовима.

---

⁴ Д.Николић и др., Ропство и робови-тамнија страна људске цивилизације, Трговина људима, правна заштита у међународним и националним оквирима, Правни факултет у Нишу, 2011., стр.23

Ропство је посебно било развијено код Старих Грка и у Риму. Што се тиче њиховог положаја ваља нагласити да поред припадности одређеном власнику који је могао њима да располаже (*res*), роб не постоји као личност, нема правни субјективитет а за убиство роба одговарало се као за убиство животиње.

Из традиционалног ропства у тренуцима колонијализације Азије, Африке и Америке почетком 16. века рађа се принудни рад, односно ропски рад домородаца под окриљем европских, тадашњих сила и колонизатора, Енглеске, Француске, Шпаније, Португалије и Холандије. У почетку за присилан тј.ропски рад на плантажама памука, дувана, шећера користили су домородачко становништво. Међутим проширњем тржишта, повећањем капитала, експанзијом конкуренције почела је битка за колонизацијом што веће територије и поробљавањем што већег броја робова. Није то била само похлепа и пуњење државне касе. Почела је битка за превласт на тржишту капитала, али и на тржишту робова јер је то био још уноснији посао. Робови-црнци су на тло Америке после побуне и изумирања домодораца, довођени из Африке. Системско довођење робова почело је од 1517. Године у Јужну Америку и на Карипска острва (која су тада звали Западноиндијска острва). Како је купопродаја робова постала уносан и све популарнији посао колонизатори су почели међусобно и да ратују, и да се боре за превласт на тржишту робова. „Утрехтским миром из 1713. године Шпанији је било признато искључиво право да обезбеђује снабдеваче робовима из Африке за сопствене поседе у Америци (тзв.“асиенто“)⁵, односно имала је неку врсту монопола јер је била једини увозник робова из Африке. Наравно да друге колонијалне силе нису седеле скрштених руку, па су пре свега из Енглеске, трговци робљем наставили са трговином робовима из Африке што је довело до Енглеско-Шпанског рата 1339-1748. године⁶. Експанзују трговина робљем доживљава у 18. веку и у првој половини 19. Века када су црни робови чинили више од пола становништа у САД, Бразилу, Карибима. Међутим све масовније довођење црнаца на Америчко тло, њихова мучна експлоатација довела је до низа побуна и стварање покрета за укидање ропства.

---

⁵ Д.Николић, *op.cit.* стр.29

⁶ Исто

Упоредо са тим на међународном нивоу јавља се свест о људским правима као природним правима, о нужности поштовања истих. Од Француске револуције 1789. год која је постала ренесанса људских права, која су одувек постојала али су била заточена у робовласничком систему, до доношења првих аката којим се на међународном нивоу забрањује ропство, почело је лагано укидање ропства у Француској, Енглеској, Португалији односно у земљама које су биле највећи колонизатори у златно време робовласништва, односно у 17 и 18. веку.

2. ПОЈАМ И ОБЛИЦИ РОПСТВА

Оснивањем Друштва народа Версајским миром 1919. године и Међународне организације рада, почиње епоха континуираног развоја и заштите људских права, у првом реду права на рад, односно права на слободан рад, што нужно значи прокламовање забране ропства и принудног рада.

О важности забране ропства и принудног рада говори и чињеница да је Друштво народа међу првим усвојило Конвенцију о забрани ропства⁷ 1926. године према њој: ропство је стање, околност или положај лица над којим се остварују сва или нека овлашћења која су карактеристична за право власништва, а роб је појединац који се налази у таквом положају.“ (чл.1/1). Из наведене дефиниције можемо закључити да уколико једно лице располаже другим, у смислу остваривања овлашћења које власник редовно има над неком ствари, у смислу да је прода, отуђи на било који начин, уступи другом лицу, значи да лице које има овлашћења располагања је господар, односно, робовласник, а лице над којим се врше та овлашћења, односно које се налази у положају да се над њим врши овлашћење, третира се као ствар којом може да се располаже и он је роб. Конвенција такође дефинише у чл.1.ст.2 трговину робљем као: „... сваки акт хапшења, добијања или уступања неке индивидуе у циљу да се доведе до ропства; сваки акт добијања једног роба

---

⁷ Ратификована у Југославији Сл. Новине 234/1929

у циљу продаје или размене...“⁸ односно дефинише неке врсте располагања робовима у смислу њихове купопродаје. Овом конвенцијом установљена је обавеза да се угуши и предупреди трговина робљем и да државе имају обавезу да у потпуности укуну ропство у свим облицима на прогресиван начин или одмах уколико постоје услови за такво поступање.

Наредни корак ка сузбијању ропства било је доношење Допунске конвенције о укидању ропства, трговине робљем и института и праксе сличне ропству⁹ 1956. год. Као институти и пракса слични ропству а у вези са радом наводе се:

1. Дужничко ропство које се изједначаје са дужничким радом. Ова врста ропства заснивала се на основу формалног уговора о раду између послодавца и радника, писменог или усменог, по правилу на одређено време. Послодавац би исплатио одређени новчани износ раднику, авансно за сав његов рад, а радник је био у обавези да ради, све док не врати дуг. Како је уговорена накнада за рад, тј. плата била ниска, готово безвредна, а радник је морао да увек подмири штету коју је „причинио“ послодавцу, то радник никада није могао да отпалти радом плату коју му је послодавац унапред исплатио. Тако да је уговор на одређено време постајао дужничко ропство на неодређено време, који се чак и наслеђивао јер су чланови радникове породице имали обавезу да исплате дуг. Односно рађали су се у дужничком ропству.
2. Кметство – положај онога који је обавезан према закону, обичају и ли неком другом обичају да живи и ради на земљи која припада неком другом лицу и да том лицу врши, уз награду или беспалтно, извесне одређене услуге, а да притом не може да промени свој положај¹⁰.
3. Установа или пракса да се жена купује (без права да одлучује) од родитеља или стараоца, да је муж или неко из породице уступи трећем лицу, као и да је жена део заоставштине мужа оставиоца те да је треће лице могло да је добије у наследство.¹¹

---

⁸ Исто

⁹ Сл. Лист ФНРЈ, Додатак бр.7/1958

¹⁰ С. Перић, Пристојан рад рад достојан човека, Правни факултет, Приштина, 2013., стр.165

¹¹ Куповина младе још увек постоји у неким деловима света. У Србији традиционално, на дан венчања, врши се куповина младе од њене браће, пре самог „извођења“ младе из њеног породичног дома.

4. Свака установа или пракса према којој родитељи, један од њих или старатељ, уступа децу млађу од 18 година трећем лицу са или без накнаде у циљу њихове експлоатације.¹²

Ропство се забрањује још и Европском конвенцијом о заштити права човека и основних слобода из 1950. године¹³: „Нико се не може држати у условима ропства и кметства“ (чл.4. ст.1), затим Међународним пактом о грађанским и политичким правима из 1966. године¹⁴: Нико се не може држати у ропству; ропство и трговина робљем забрањени су ус сваком облику; Нико се не може држати у кметству“ (чл.2. ст.1.и 2.) као и Општом декларацијом о о правима човек УН из 1948. године: „ Нико не сме бити држан као роб или робовати; ропство и трговина робљем биће забрањени у свим облицима.“ (чл.4).

Како се под неслободним радом поред ропства подразумева и принудни рад, то је међународна заједница посебну пажњу посветила у дефинисању принудног рада, његових облика али и стварању ефикасних механизма за сузбијање и укидање свих облика принудног рада.

Многи поистовећују ропство са принудни радом, међутим међу њима постоје разлике али и сличности. Наиме, ропство одликује потпуна контрола над особом у циљу економске експлоатације уз помоћ насиља или претње насиљем¹⁵, док је принудни рад нешто шири појам јер поред ропства обухвата и друге облике принудног рада. Принудни рад намеће се од стране државе или приватних лица и ентитета, под окриљем националних закона и прописа или незаконито, отворено или скривено од јавности.¹⁶ Оно што је заједничко јесте економска експлоатација радника, одсуство добровољности за рад на страни запослених, примена принуде и претње, непоштовање достојанства човека али и осталих основних људских права и слобода.

---

¹² Поставља се питање да ли се уступање деце трећем лицу од стране родитеља, које није у циљу експлоатације, не сматра праксом сличом ропству

¹³ Сл. лист СЦГ, Међународни уговори 9/2003

¹⁴ Сл. лист СФРЈ, Међународни уговори бр.7/1971

¹⁵ С. Перић, *op.cit.*, стр.165

¹⁶ А. Петровић, Међународни стандарди рада, Правни факултет, Ниш, 2009., стр.143

Главна карактеристика ропства и принудног рада је могућност брзе адаптације на новонастале друштвене услове, могућност трансформације из једног облика у други, што их чине тешко искорењивим из друштва. Тачно је да међународне организације покушавају да у стопу прате глобализацију и модерне облике ропства и принудног рада, али се свест људи не мења брзином која је потребна да би се одлуке међународне заједнице спровеле на одговарајући начин.

II ПРИНУДНИ РАД

1. РЕГУЛАТИВА

Слобода од ропства, принудног или обавезног рада чини део класичног права на слободу и независност људског бића. Општа декларација о правима човека ово право смешта између права на живот, слободу и сигурност лица, с једне стране и слободе од мучења и осталих нечовечних и понижавајућих поступања, с друге.¹⁷

Како забрана принудног рада заузима важно место у корпусу људских права, и нужно је везана за социјални мир и благостање у свету, за просперитет и развој личности, то су међународном и регионалном нивоу донети многи инструменти за решавање овог глобалног проблема.

На овом пољу велики значај имају документи доднети под окриљем Организације Уједињених нација. Потребно је споменути Повељу УН и Општу Декларацију о правима човека. Пре свега Општа декларација о правима човека, у чл. 4. прописује: „Нико се не сме држати у ропству или потчињености; ропство и трговина робљем забрањени су у свим облицима“; и чл. 23: „Свако лице има право на рад, слободан избор запослења, право на правичне и задовољавајуће услове рада и заштиту од незапослености.“

---

¹⁷ L. Betten, *International Labour Law*, Kluwer, Deventer-Boston, 1993., str. 125

Затим Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Међународни пакт о економским, културним и политичким правима из 1966¹⁸ и низ других препорука, резолуција, мишљења и пројеката у циљу сузбијања ропства, принудног и обавезног рада.

Као једна од специјализованих агенција Уједињених нација, организација која се стара о побољшању услова рада и живота радника Међународна организација рада донела је мноштво конвенција и препорука које утичу на промовисање и заштиту људских права, а понајвише заштиту права из и поводом радних односа и радника. Што се тиче забране принудног рада, МОП је имала значајну улогу у дефинисању принудног рада, облика принудног рада, изузетака од забране принудног рада и успостављању механизма за сузбијања и укидања принудног рада. Посебно су значајне Конвенција о принудном и обавезном раду (бр.29) из 1930. године¹⁹ и Конвенција о укидању принудног рада (бр.105) из 1957. године²⁰ као и Декларација о основним принципима и правима на раду из 1988. године која прокламује да све чланице МОП иако нису ратификовале поменуте конвенције дужне су да елиминишу све облике принудног или обавезног рада.

На регионалном нивоу, право ЕУ богато је значајним документима којима се гарантују људска права а најзначајније међу њима (у погледу принудног и обавезног рада) је Европска конвенција људским правима из 1950. и Повеља о основним правима у ЕУ из 2000. године (Повеља из Нице).

Напред наведени правни инструменти најзаслужнији су за дефинисање, сузбијање и искорењавање принудног рада колико год је то могуће. Такође треба споменути исцрпне извештаје МОП у којима је претстављена реална слика присутности принудног рада и модерних облика ропства као и мере и стратегије за њихово спречавање. Ваља споменути и Конвенцију о правима детета из 1989. године²¹, Конвенцију о најгорим облицима дечијег рада из 1999. (бр.182)²², Конвенција Савета Европе за борбу против трговине људима из 2005. године²³ и др.

---

¹⁸ Сл. лист СФРЈ, Међународни уговори, 7/1971

¹⁹ Сл. новине бр. 297 СХИ/1932

²⁰ Сл. лист СФРЈ, Међународни уговори, бр.13/2002

²¹ Сл. лист СФРЈ, Међународни уговори, бр.15/90

²² Сл. лист СРЈ, Међународни уговори, бр. 2/03

²³ Сл. гласник РС, Међународни уговори, бр.19/2009

На националном нивоу свакако један од најбитнијих аката је Устав РС из 2006. године²⁴, Кривични Закон Републике Србије²⁵ и Стратегија о борби против трговине људима²⁶.

Својим деловањем у овој области међународне организације поставиле су стандарде и гаранције забране принудног и обавезног рада. У наставку разматраћемо стандарде УН, ЕУ и нешто детаљније стандарде МОП (као најкомплетније) као и заштиту коју пружа домаће законодавство у области забране принудног и обавезног рада.

2. ГАРАНЦИЈЕ ЗАБРАНЕ ПРИНУДНОГ И ОБАВЕЗНОГ РАДА У ДОКУМЕНТИМА МЕЂУНАРОДНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ РАДА

Да рад не би био роба и да би се обављао у достојанственим условима, он пре свега, мора да буде изабран без принуде: слобода рада представља фундаментални аспект демократског живота.²⁷ Постојање неког од облика принудног рада, само по себи, доводи до потпуног укидања слободе рада.²⁸

Делатност МОП-а на овом пољу је од великог значаја, јер конвенције, препоруке, резолуције донете од стране МОП у области принудног и обавезног рада чине део међународних стандарда рада. Као највжанији документи свакако јесу Конвенција о принудном раду из 1930 (бр.29) и Конвенција о укидању принудног рада из 1950. Год (бр.105)²⁹.

---

²⁴ Сл. гласник РС 98/2006

²⁵ Сл. гласник“ бр.85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 121/2012 и 104/2013

²⁶ Сл. гласник РС.111/2006)

²⁷ А. Петровић, Међународни стандарди рада, стр.143

²⁸ Г. Обрадовић, Докторска дисертација, Начело слободе рада, Ниш 2006., стр.59

²⁹ Поред ових конвенција ваља споменути и Препоруку бр.35 о индиректном принудном раду, Препоруку бр.36 о регулисању принудног рада, Препоруку бр. 46 о мерама за поступно укидање принудног регрутовања идр.

2.1. КОНВЕНЦИЈА О ПРИНУДНОМ РАДУ ИЗ 1930. ГОДИНЕ (БР.29)

Конвенција о принудном раду из 1930. године (бр.29) донета је 28. јуна 1930. године на четрнаестом заседању Опште конференције Међународне организације рада. Једна је од најратификованијих конвенција МОП-а.³⁰ Чланице се МОП-а се обавезују да укину коришћење присилног или обавезног рада у свим његовим облицима у што краћем периоду. Из овога следи да постоји двострука обавеза држава чланица: позитивна обавеза чланица МОП-а која се огледа у предузимању мера тј, деловању усмереном ка укидању принудног или обавезног рада у свим облицима са једне стране, али и негативна обавеза државе тј. да држава чланица мора да се уздржи од захтевања принудног и обавезног рада, са друге стране. Међутим, Конвенција бр. 29 оставља могућност да се у циљу потпуног укидања, присилни или обавезни рад може користити у прелазном раздобљу од 5 година, али само у јавне сврхе и као изванредна мера под условима предвиђеним Конвенцијом, те су с тога поред дефиниције принудног и обавезног рада, детаљно појашњени изузетци из оквира Конвенције.

Дефиниција принудног и обавезног рада из Конвенције бр. 29 је најприхваћенија у међународним инструментима, из разлога јер је комплексна и допушта екстензивно тумачење у циљу што исцрпнијег обухватања различитих типова и облика принудног и обавезног рада. По Конвенцији бр. 29 израз „присилни или обавезни рад“ обухвата сваки рад или службу која се од неке особе захтева под претњом било какве казне, и на који та особа није пристала. (чл. 2. ст. 1.)³¹ Из наведене дефиниције можемо закључити следеће: да се пре свега принудни рад изједначава са обавезним радом, да принудни рад може да буде сваки рад или служба, да се свака особа може наћи у положају да обавља принудни рад, да постоји претња било каквом казном тј, кажњавањем и да непостоји добровољност за обављање тог рада.

Конвенција бр. 29 даје једниствену дефиницију за принудни и обавезни рад, те их на тај начин изједначава. Међутим иако их поједнина законодавства као и сама конвенција поистовећују, неки аутори сматрају да ипак постоји разлика између њих. Проф. Петровић појашњава да се обавезни рад састоји, попут дужничког рада, у томе да се раднику

³⁰ Конвенција бр. 29 ратификована је у 177 земаља, а Конвенција бр.105 у 174 земље.

³¹ Конвенција о принудном раду бр.29 из 1930. године

унапред исплаћује плата на основу уговора о раду обично склопљеног на одређено краће време.³² Што би значило да овде постоји однос као код дужничког ропства тј. дужничког рада, јер послодавац авансно исплаћује зараду запосленом, што запослени треба да одради и на тај начин врати дуг послодавцу. Међутим због материјалне штете, због скувих средстава за рад, ниских примања, за радника постаје недостижно да врати примљени новац, тако да се његово радно време и дуг повећавају а накнада коју остварује својим радом смањује, па се неретко дешава да тај дуг остаје и потомцима. Обавезни рад се разликује од принудног рада по томе што се обавља уз формални, не и стварни пристанак радника,³³ док код принудног рада не постоји никакав пристанак. Заједнички елемент за ове две врсте рада је плата.

Под принудним радом, подразумева се још и рад и служба коју обавља једно лице за друго за плату која је нижа од законом утврђене минималне.³⁴ Овакав положај радника може се сматрати принудним радом због износа плате, јер уколико је зарада нижа од минималне зараде прописане законом, на овај начин се крши закон али и људска права јер се онемогућава минимум егзистенције који би минимална плата требало да се задовољи.³⁵

Дефиницију о принудном и обавезном раду можемо посматрати кроз њене елементе:

1. Рад или служба – сваки рад или служба могу бити погодани за принудни рад или службу, наравно уколико су испуњени и остали елементи за принудни и обавезни рад. Међутим, изнуђивање таквог рада треба разликовати од од наметања обрзовања или обуке.³⁶
2. Претња било каквим кажњавањем – подразумева не само директну санкцију према раднику већ може значити губитак или умањење права или привилегија. Претња може бити усмерена ка самој жртви, њеном психичком и физичком интегритету или ка њој блиској особи (претња смрћу, повредама идр.). Може бити у виду

---

³² А. Петровић, *op.cit.*, стр.146

³³ А. Петровић, *op.cit.*, стр.147

³⁴ Исто

³⁵ Поставља се питање колико заправо људи у Србији принудно ради ако узмемо у обзир да, поред рада на „црно“, многи послодавци уплаћују зараду радницима на рачун, а затим захтевају повраћај одређеног дела средстава на „руке“, или их условљавају платом мањом од минималне под изговором да им тај износ одбијају за плаћање доприноса по основу обавезног осигурања

³⁶ С. Перић, *Пристојан рад*, стр.167

финансијске санкције нпр. претња обуставом дела зараде уколико радник не ради прековремено без надокнаде, заплена личне документације (нпр. одузимање пасоша код радницима мигрантима), приморавање на проституцију идр.

3. Одсуство добровољног пристанка- под принудним радом подразумева се рад који лице није добровољно прихватило, који му је наметнут, али и немогућност повлачења добровољног пристанка. Што значи да лице које је добровољно пристало на рад може у сваком тренутку добровољно одустати од истог, што је аналогно слободи рада и нерада. Тако, на пример, уз околност да се одрасла особа „добровољно пријави“ за обављање неког посла или службе, било какво ограничење слободе радника да напусти тај посао (уз разумну најаву отказа у складу са националним законодавством), задире у принудност рада и чл.2. параграф.1, Конвенције бр.29 о принудном или обавезном раду.³⁷ Даље, поставља се питање да ли је добровољни пристанак заиста дат уколико је радник доведен у заблуду о условима рада, о заради, о начину вршења послова, што је чест случај са радницима мигрантима, те уколико је пристанак дат у заблуди о битним састојцима уговора о раду, има места за кршење Конвенције. Занимљиво је и питање добровољног пристанка малолетника за обављање каквог посла или службе, односно да ли је он довољан или је потребан и пристанак родитеља. У начелу за пуноважно заснивање радног односа малолетника поред његовог пристанака, потребан је и пристанак родитеља, међутим у одређеним случајевима нпр. када је у питању заснивање радног односа са лицем које је млађе од 18 година, на радном месту које може да угрозу здравље, безбедност или морал малолетника, пристанак родитеља иако се базира на добровољности није пуноважан.³⁸

---

³⁷ С. Перић, *op.cit.*, стр.169

³⁸ Према Протоколу о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима, а посебно женама и децом регрутовање, транспорт, трансфер, пружање склоништа или промање детета (свака особа млађа од 18 година)у сврху експлоатације сматраће се трговином људима чак и ако нема принуде.

2.2. ИЗУЗЕЦИ ИЗ ОКВИРА КОНВЕНЦИЈЕ

Иако је Конвенцијом бр.29 наложено укидање принудног и обавезног рада у што краћем периоду, ипак изузетно је допуштено да се неки облици принудног рада користе у прелазном периоду, искључиво у јавне сврхе и као изванредна мера. Наиме у чл.1. ст.3 оставља се рок од 5 година као рок за прелазни период, након чега ће се размотрити могућност укидања присилног или обавезног рада у свим његовим облицима.

Међутим да би изузетно било допуштено коришћење принудног и обавезног рада потребно је испунити три групе општих услова. Прва група се односи на сам значај посла који треба обавити, друга група на избор радника, док се трећа група односи на услове рада за конкретно обављање послова.

А) Општи услови који морају да буду испуњени у односу на рад који се обавља да би надлежна власт могла да донесе одлуку о коришћењу таквог рада прописани су у чл.9. Конвенције о принудном раду бр.29:

1. Да су рад који треба обавити или услуга коју је потребно извршити од изузетно важног интереса;
2. Да су рад и услуга тренутно и хитно потребни;
3. Да понуђени износ наднице и уз услове рада који нису неповољнији од плате и услова рада који се у дотичном подручју нуде за сличан рад или услугу, није било могуће осигурати добровољну радну снагу за обављање рада или пружање услуге;
4. Да рад или услуга не представљају претежак терет за дотично становништво, узимајући у обзир расположиву радну снагу и њену способност да обави тај рад.

Б) Услови на страни лица која могу да буду ангажована које треба испунити су:

1. Да су лица која треба ангажовати физички способни мушкарци који нису млађи од 18, нити старији од 45 година;
2. Потврда лекара да дотична лица не болују од неке инфективне или заразне болести, односно да су телесно способна за рад који треба обавити под датим условима рада;
3. Да та лица нису наставници, ученици и службеници у управи.

В) Услова рада за извршење конкретног посла:

1. Поштовање породичних веза;
2. Свака особа која је упућена на принудни рад мора добити потврду о времену у којем треба да обавља принудни рад. То раздобље унутар 12 месеци, не сме да буде дуже од 60 дана, укључујући време потребно за долазак и одлазак са рада;
3. Редовно радно време особе на принудном раду, мора бити исто као уобичајено радно време за добровољни рад. Прековремени рад се награђује под истим условима као и добровољни;
4. Свако лице има право на један дан недељног одмора;
5. Надница се исплаћује сваком раднику лично;
6. Дани provedени у путу се такође плаћају као надница;
7. Аналогно се примењују сви закони који уређују питање одштете за несрећу или болест као последицу запослења, или накнаду која се исплаћује члановима породице запосленог, и на лица која су подвргнута присилном и на лица која добровољно раде;
8. При премештају радника из његове средине, мора се водити рачуна о клими, о исхрани, и да се омогући период прилагођавања уколико је клима значајно различита од оне која је у месту где радник редовно борави.

За поједине облике рада, због њихове специфичности предвиђени су и *додатни услови*, нпр. за рад носача или веслача мора се одредити и који је највећи терет који могу носити, највећа удаљеност од домова и др.

Међутим, Конвенција прописује и *апсолутну забрану принудног рада*, без резерве, и то за подземне радове у рудницима, због тежине рударског посла, додатног ризика и специфичних услова рада.

Непоштовање одредби Конвенције мора бити кажњиво као кривично дело, а намеће се обавеза и свакој чланици да законом пропише адекватне казне и да се заиста и строго примене уколико дође до незаконитог подвргавања присилном и обавезном раду.

Конвенција прописује и да се одређени облици рада, који би се иначе могли окарактерисати као принудни рад, уз поштовање напред наведених општих услова и ограничења и посебних услова за сваки од облика рада понаособ могу изузети из њеног оквира.

Према члану 2. ст. 2 Конвенције о принудном раду бр. 29, израз „присилни или обавезни рад“ не односи се на:

1. Сваки рад или услугу који се захтева на темељу закона о обавезној војној служби за послове искључиво војне нарави, што значи да Конвенција бр. 29 предвиђа да се обавезно служење војног рока не подводи под принудни или обавезни рад. Међутим овакав став могућ је само уколико се ради о пословима искључиво војне нарави, односно чисто војног карактера;

2. Сваки рад или услугу који су део уобичајених грађанских обавеза држављана целовито суверене државе. Примери за то су учествовање у раду судске пороте и дужност да се помогне лицу у невољи;³⁹

3. Сваки рад или услугу који се од неке особе захтева као последица осуде проглашене судском пресудом, под условом да се наведени рад или услуга обављају под надзором и контролом јавне власти и да наведена особа није уступљена или стављена на располагање приватним особама, предузећима или удружењима. То значи да је принудни рад осуђеника могућ ако се испуне две врсте услова:

А) Услови који се тичу основе за радну обавезу, односно:

1. Рад затвореника може се одредити само као последица казне;
2. Казна мора да буде проглашена судском пресудом;

Из овога произилази да се не могу сви затвореници врбовати за принудни рад, већ само лице које је осуђено на казну затвора правноснажном судском пресудом. Што даље имплицира да се од притвореног лица, не може захтевати принудан или обавезан рад.

---

³⁹ А. Петровић, *op.cit.*, стр.157

Б) Услови под којима се рад кажњеника може користити морају бити кумулативно испуњени односно испуњење само једног од услова не може оправдати захтев за принудни или обавезни рад затвореника:

1. Принудни рад затвореника мора се обављати под контролом и надзором јавних власти
2. Притвореник не сме бити уступљен или стављен на располагање појединцима, друштвима и приватним правним лицима.

Под уступањем се подразумева систем у коме се рад затвореника изнајмљује приватним лицима, друштвима или приватним правним лицима. Уступање се врши на основу најамних уговора, општих уговора и посебних уговора. Што се тиче најамних уговора, уступање се заснива на основу уговора између државе и уговарача (закупца) према којем се затвореници изнајмљују уговарачу. Обавезе уговарача су смештај, храна, одећа, надзор, плаћање уговорене накнаде по глави радника тј. затвореника. Што се тиче општих уговора, сви затвореници изнајмљују се једном уговарачу, али држава је та која обезбеђује смештај и стражу, док уговарач обезбеђује храну, алат, а држави се плаћа паушална свота за све раднике у једном наврату. У систему посебних уговора, који је комбинација најамних и општих уговора, држава обезбеђује зграде, опрему, и потпуно управљање и надзор над затвореницима а уговарач се обавезује да набави алат и сировине као и да плати рад затвореника по дану или по комаду.

Стављање на располагање, је заправо добијање дотације од државе за вођење приватних затвора, те држава смешта затворенике, уз радну обавезу у затвор који води приватни уговарач.

Иако се у начелу пропагира забрана уступања приватним лицима, Европска комисија за људска права заузела је становиште да рад затвореника који се обавља за приватно предузеће, према уговору склопљеном између њега и затворске управе, спада у рад који се нормално захтева од затвореника.⁴⁰ Међутим МОП поставља услов за овакав рад, када се већ јавља тенденција за овакво поступање, односно да је нужно да затвореник добровољно пристане на овакав рад, да се обезбеде одговарајући услови рада овим лицима, зарада, социјално осигурање.

---

⁴⁰ Г. Обрадовић, Докторска дисертација, Начело слободе рада, стр.87

4. Сваки рад или услугу који се захтева у случају изненадне опасности, рата, велике несреће, природних непогода, епидемија и друге околности које би могле угрозити живот или добробит читавог или једног дела становништва, односно неподвижне околности, у случају више силе „*vis major*“ које захтевају хитно и неодложно поступање како би се отклонила или смањила штета и негативне последице по друштво

5. *Ситни комунални радови* такве врсте који се, будући да их обављају чланови заједнице у директном интересу за наведену заједницу, могу сматрати уобичајеним грађанским дужностима које обавезују све чланове заједнице. Овде се у првом реду подразумевају ситни комунални радови у интересу заједнице нпр. послови одржавања, изградња мањих објеката, или неко друго делање усмерено на побољшање друштвених услова заједнице у питању. По мишљењу Одбора стручњака МОП-а израз минималне комуналне услуге тј, „ситни комунални радови“ треба тумачити на следећи начин: 1) услуге заиста морају да буду минималне, нарочито у погледу дужине трајања рада 2) морају да буду обављене у непосредном интересу заједнице и не могу се односити на обављање рада у корист шире групе и 3) члановима заједнице или њиховим непосредним представницима мора бити омогућено да се изјасне о потреби таквих услуга.⁴¹

2.3. КОНВЕНЦИЈА О УКИДАЊУ ПРИНУДНОГ РАДА БР.105

Конвенција (бр.105) о укидању принудног рада усвојена је 25. јуна 1957. године у Женеви, на Општој конференцији Међународне организације рада. При доношењу ове Конвенције, Општа конференција МОП-а, имала је у виду Конвенцију од принудном раду бр.29 из 1930. Године, Конвенцију о укидању ропства из 1926. године, Додатну Конвенцију из 1956. године која се односи на укидање ропства, трговне робљем и установа и праксе које су једнаке ропству и Конвенцију о заштити надница из 1949. Године, којима је предвиђено укидање ропства и установа сличних ропству, забрана принудног и обавезног рада и забрана начина плаћања који радника лишавају свих стварних могућности да напусти своје запослење. Сматрајући да је потребно уредити још

---

⁴¹ Г. Обрадовић, *Трговина људима и принудни рад, Трговина људима, правна заштита у међународним и националним оквирима*, Правни факултет у Нишу, 2011., стр.239

предлога који се односе на укидања још неких облика принудног или обавезног рада а који се могу окарактерисати као повреда људских права праведвиђених Повељом Уједињених нација и Универзалном декларацијом о људским правима МОР је донела поменути Конвенцију.

Конвенција бр. 105 обавезује чланице које су је ратификовале на одмах предузму ефикасне мере за потпуно укидање принудног или обавезног рада који се односи на облике принудног или обавезног рада прописане у чл. 1. Конвенције.

Све чланице које ратификују Конвенцију бр.105 обавезују се да ће сузбијати и да неће допустити принудни или обавезни рад:

1. Као средство политичке принуде и политичког преваспитања или санкције према лицима која заступају или испољавају своја политичка мишљења или ставове који су супротни владајућој политичком, економском или друштвеном систему;
2. Као средство за мобилизацију радне снаге у сврху економског развоја;
3. Као меру за постизање радне дисциплине;
4. Као казну због учествовања у штрајку;
5. Као средство расне, социјалне, националне или верске дискриминације.

2.3.1. Политичка принуда

Конвенција бр.105 забрањује мере принуде или политичког васпитања или санкције према лицима која имају или изражавају нека политичка мишљења или испољавају своје противљење установљено идеолошко – политичком, социјалном или економском стању. То значи да се прокламује непосредно заштита од принудног и обавезног рада и било које врсте санкција усмерених на гушење различитих ставова које лица имају у односу на државно, политичко, друштвено уређење и њихове ставове. Посредно се на овај начин штите права лица на слободу мишљења, изражавања, било вербално или путем штампе, право на слободу окупљања и друга опште призната права.

Иако Конвенцијом бр. 105 није предвиђено ограничавање ових права, неким другим актима је то дозвољено⁴² али само у интересу морала, јавног реда и опште добробити у демократском друштву. Међутим, са друге стране, конвенција не забрањује принудни и обавезни рад или друге санкције у случајевима где долази до злоупотребе ових слобода на тај начин што се подстиче на насиље или врши припрема насиља.

2.3.2. Економски развој

Конвенција забрањује употребу принудног и обавезног рада као меру мобилисања и коришћења радне снаге у сврху економског развоја. Прибегавање принудном и обавезном раду забрањено је у случају где је мобилизација и коришћење радне снаге за потребе економског развоја привременог карактера или представља изузетак.

2.3.3. Радна дисциплина

Принудни или обавезни рад као средство за постизање радне дисциплине може имати два вида⁴³. Он се може састојати 1) од мера којима се обезбеђује да радник обавља свој посао на прописан начин по сили закона (физичка принуда или претња казном) или 2) као санкција за кршење радне дисциплине са казнама које укључују обавезу на рад. Међутим, уколико су такве мере усмерене само да би се појачала радна дисциплина као таква, онда оне спадају у делокруг Конвенције. Али ако се кажњава такво кршење радне дисциплине које може да угрози рад битних служби које пак могу да утичу на безбедност у ситуацији у којој су живот и здравље изложени опасности, онда се ове мере могу сматрати оправданим и не спадају под заштиту Конвенције бр.105.

---

⁴² Универзална декларација 1948., Пакт о грђанским и политичким правима из 1966.

⁴³ А. Петровић, Међународни стандарди рада., стр.171

2.3.4. Учешће у штрајковима

Принудни или обавезни рад у виду казне за учествовање у штрајковима су такође забрањене Конвенцијом бр.105. Међутим ова забрана се односи само на лица која учествују у легалним и дозвољеним штрајковима. Принудни и обавезни рад као санкција за учешће у нелегалним штрајковима могу укључивати нормалан затворски рад.⁴⁴ То се пре свега односи на оне штрајкове који су забрањени националним правом у одређеним секторима, те само учествовање у таквом штрају је противправно, може бити кажњиво па самим ти изузето из одквира Конвенције.

2.3.5. Дискриминација

Када је у питању дискриминација, Конвенција бр.105 прописује укидање принудног и обавезног рада и да се никаквом формом неће прибећи мери расне, социјалне, националне или верске дискриминације. Ова одредба захтева потпуни укидање сваке дискриминаторне разлике направљене по расној, верској, националној или социјалној основи.

Када је у питању Конвенција о укидању принудног рада (бр.105) из 1957. Године потребно је нагласити да она није ревизија Конвенцији о принудном раду (бр.29) из 1930. Године, већ је допуњује. Посебан однос између ових конвенција је и у томе што Конвенција бр.29 укида принудни и обавезни рад у свим његовим облицима осим за изузетке у чл.2. Међутим, Конвенција бр. 105 забрањује принудни и обавезни рад без транзитног рока , односно утвђује обавезу за чланице да одмах и потпуно укину принудни и обавезни рад али само у 5 побројаних случајева из чл.1. те Конвенције.

Наиме Конвенција бр.29 допушта као изузетак рад осуђеника под посебним условима , а Конвенција бр.105 не забрањује примену обавезног и принудног рада осуђеницима за уобичајене кривична дела нпр. убиство, силовање, насиље идр. Међутим

---

⁴⁴ А. Петровић, *op.cit.*, стр.173

ако је лице осуђено због политичког деловања, изражавања мишљења, учествовања у штрајку онда би таква рад подпадао под окриље Конвенције бр.105 и не би био допуштен.

2.4. ДЕКЛАРАЦИЈА О ОСНОВНИМ ПРИНЦИПИМА И ПРАВИМА НА РАДУ ИЗ 1998. ГОДИНЕ

Значајан допринос сузбијању нехуманих услова рада на универзалном нивоу, тиме и принудног рада, постигнут је усвајањем Декларације о основним принципима и правима на раду из 1998. Године.⁴⁵ Како се наводи у уводу, доношење поменуте Декларације је одговор на изазове глобализације која, иако представља један од фактора економског раста, ипак она сама по себи није довољна као гаранција тог напретка, те је из тих разлога потребно одредити социјална правила која ће се заснивати на заједничким вредностима, а у циљу заштите и унапређења поштовања основних права радника. Декларацијом се прописује обавеза свих чланица да, иако нису ратификовале матичне конвенције⁴⁶, имају обавезу, која проистиче из њиховог чланства у МОП-у, да инапређују и остварују принципе који се тичу основних права а који су предмет Декларације. Односно, морају примењивати следећа фундаменталана права:

- (а) слободу удруживања и ефикасног признавање права на колективно преговарање;
- (б) укидање свих облика присилног или принудног рада;
- (ц) ефикасно укидање дечјег рада;
- (д) укидање дискриминације.

---

⁴⁵ С.Перић, Пристојан рад, стр.170

⁴⁶ Под матичним конвенцијама МОП-а подразумевамо: 1) Конвенција о принудном раду (бр.29) из 1930, 2) Конвенција о синдикалним слободама и заштити синдикалних права (бр.87) из 1948, 3) Конвенција о праву на организовање и колективно преговарање (бр.98)из 1949., 4) Конвенција о укидању принудног рада (бр.105) из 1957., 5) Конвенција о дискриминацији у погледу запошљавања и занимања (бр.111) из 1960., 6) Конвенција о једнакости награђивања мушке и женске радне снаге за рад једнаке вредности (бр.100) из 1951., 7) Конвенција о минималним годинама старости за запошљавање (бр.138) из 1973. Год, 8) Конвенција о најгорим облицима дечјег рада (бр.182) из 1999. године

Анекс Декларације о основним принципима и правима на раду из 1998. год, прописује обавезу израде извештаја на годишњем нивоу од стране чланица које нису усвојиле фундаменталне конвенције а које се тичу основних принципа из Декларације. Ове извештаје прикупља Биро МОР-а. Даље, прописана је и израда Глобалног извештаја у односу на сваку категорију основних принципа чији је циљ да пружи динамичну глобалну слику о њима на основу четворогодишњег праћења.

Глобалним извештајем се сумира стање по питању поштовања четири категорије основних принципа и права на раду али и одређује се и приоритет у наредном периоду, односно механизми које је потребно применити у циљу праведне глобализације.⁴⁷

3. ГАРАНИЦИЈЕ ЗАБРАНЕ ПРИНУДНОГ И ОБАВЕЗНОГ РАДА РЕГИОНАЛНОГ КАРАКТЕРА

Када су у питању документи регионалног карактера који забрањују ропство, принудни и обавезни рад, значајно место заузимају Европска конвенција о људским правима из 1950. године (донета у оквиру Савета Европе) и Повеља о основним правима у Европској унији из 2000. године.

3.1. ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА ИЗ 1950. ГОДИНЕ

Европска конвенција о људским правима из 1950. године један је од најефикаснијих уговора о људским правима. Примена Конвенције представља најважнији међу механизмима којима је Савет Европе осигурао висок стандард заштите људских права у свим земљама чланицама.⁴⁸ Члан 4. Поменуте конвенције прописује забрану ропства и принудног рада, како следи:

1. Нико се не сме држати у ропству или ропском положају;

---

⁴⁷ Више о томе у <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc92/pdf/adhoc.pdf>

⁴⁸ С. Перић, Пристојан рад, стр.172

2. Ни од кога се не може захтевати да обавља принудни или обавезни рад.

Из напред наведеног можемо закључити да Конвенција не поистовећује ропство тј, ропски положај са принудним и обавезним радом.

Наиме, прва два израза обухватају далекосежне облике надзора над појединцем и односе се на тлачитељске услове које појединац не може да промени и од којих не може да побегне. Друга два облика своде се на недобровољност одређеног рада или службе који се врше привремено или као допуна другим обавезама и грађанским околностима.⁴⁹

За сврхе члана 4. ове Конвенције, израз принудни или обавезни рад не обухвата:

1. Рад уобичајен у склопу лишења слободе одређеног у складу са чл.5. Конвенције или током условног отпуста;⁵⁰
2. Службу војне природе или у земљама у којима се признаје приговор савести, службу која се захтева уместо одслужења војне обавезе;
3. Рад који се изискује у случају какве кризе или несреће која прети опстанку или добробити заједнице;
4. Рад или службу који чине саставни део уобичајених грађанских дужности.⁵¹

Битно је нагласити и да Европска конвенција не одређује појам принудног и обавезног рада, већ се индиректно везује за дефиницију принудног и обавезног рада из Конвенције МОП-а бр.29.

Када је у питању Европска конвенција о људским правима, значајну улогу има Европски суд за људска права који се стара о поштовању обавеза из Конвенције и протокола које су прихватиле Високе стране уговорнице. Важно је напоменути да су

---

⁴⁹ D.Gommien, Кратак водич кроз Европску конвенцију о људским правима, Прометеј, Београд, 1994., стр.17

⁵⁰ Чл. 5. Европске конвенције о људским правима прописује у којим случајевима лице може бити лишено слободе и која су његова права док се налази у таквом положају

⁵¹ Један од интересантнијих случајева за ову врсту принудног рада јесте случај Ван дер Масел против Белгије (Бр. 8919/80, 23/11/1983). Наиме, млади белгијски адвокат тврдио је да је његова обавеза да заступа сиромашне грађане *pro bono* кршење одредаба Конвенција тј, чл.4. ст.2. Међутим суд се позвао на одредбе чл.2 Конвенције МОП-а бр.29 и нашао да нема кршња Европске конвенције о људским правима, те да рад није био изван оквира нормалних грађанских обавеза и дужности, да је рад допринео професионалном развоју и да је систем одређивања заступника за сиромашна лица један од начина да се оствари зајемчено право на правног заступника заправо уобичајена грађанска обавеза према чл.4.ст.3. Европске Конвенције, видети више: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57591#{"itemid":\["001-57591"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57591#{)

пресуде Европског суда овавезујуће за уговорнице уколико су странке у спору. Међутим целокупна пракса Европског суда за људска права од суштинског је значаја за развој комунитарног права, а самим тим и за развој људских права на регионалном нивоу.

3.2. ПОВЕЉА О ОСНОВНИМ ПРАВИМА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ ИЗ 2000. ГОДИНЕ

Повеља о основним правима у Европској унији из 2000. године динета је у циљу заштите основних права, друштвеног напретка и научног и технолошког развоја. Како је наведено у преамбули Повеље, уживање прокламованих права подразумева одговорности и дужности према другим особама, људској заједници и будућим генерацијама.

Повеља садржи седам поглавља на којим се темељи поштовање људским права и слобода, а имајући у виду Европску конвенцију о људским правима, Социјалну повељу и праксу Европског суда за људска права и праксу Суда Европске уније. О значају забране принудног и обавезног рада, говори и чињеница да се она налази у првом поглављу повеље под називом „Достојанство“ у чл.5.:

1. Нико се не сме држати у ропству или ропском положају;
2. Од никога се не сме захтевати принудни или обавезни рад;
3. Забрањена је трговина људима.

Ове одредбе се надовезују на одредбе из чл.3., које потврђују право човека на лични интегритет, како физички тако и ментални, и забрањује, да људско тело и његови делови буду извор финансијског прихода као и одредбе чл. 4. која изричито забрањује да било ко буде подвргнут мучењу, нехуманом или понижавајућем третману или кажњавању. Значај ове Повеље огледа се још у томе што је први европски инструмент, који изједначава по значају фундаментална социјална права са другим (личним, политичким, економским) основним правима.⁵²

---

⁵² Б. Лубарда, Европско радно право, ЦИГ, Подгорица, 2004., стр. 97

4. ДОМАЋЕ ЗАКОНОДАВСТВО

У домаћем законодавству забрана ропства и принудног рада утемељена је:

А) *Уставом* Републике Србије из 2006.⁵³ Устав у чл. 26. забрањује ропство, положај сличан ропству и принудни рад:

1. Нико не може бити држан у ропству или положају сличном ропству;
2. Сваки облик трговине људима је забрањен;
3. Забрањен је принудни рад. Сексуално или економско искоришћавање лица које у неповољном положају сматра се принудним радом;⁵⁴
4. Принудним радом се не сматра рад или служба лица на издржавању казне лишења слободе, ако је њихов рад заснован на принципу добровољности, уз новчану надокнаду.⁵⁵

Када је у питању домаће законодавство битно је још и нагласити конкретне обавезе грађана по основу одбране земље.

Б) Наиме *Законом о одбрани*⁵⁶ прописано је право и дужност грађана да извршавају војну, радну и материјалну обавезу и да учествују у цивилној заштити у складу са законом, одлукама надлежних органа и плановима одбране.(чл.47) Радна обавеза се уводи у ратном и ванредном стању у државним органима, органима аутономних покрајина, органима јединице локалне самоуправе, привредим друштвима, другим правним лицима као и предузетницима (чл.50). Радној обавези а у складу са Планом одбране Републике Србије подлежу сви радно способни грађани који су навршили 18 година живота до 65 година живота за мушкарце, односно 60 година за жене, а нису распоређени на службу у Војсци Србије (чл.51).

В) *Кривични законик Републике Србије*⁵⁷, регулише трговину људима, трговину малолетним лицима ради усвојења, заснивање ропског односа и превоз лица у ропском положају. Кривично дело трговина људима састоји се у врбовању, превозу, пребацивању,

⁵³ Устав Републике Србије Сл.Гл. 98/2006

⁵⁴ Циљ ових мера је заштита физичког интегритета али и достојанства личности

⁵⁵ У складу са Законом о извршењу кривичних санкција Сл.Гласник РС 55/2014

⁵⁶ Сл. Гласник РС, бр.116/2007

⁵⁷ Сл.Гласник РС бр.85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 121/2012 и 104/2013, чл. 388-390

предаји, продаји, куповини, посредовању у продаји, сакривању или држању другог лица, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршењу кривичних дела, проституције и друге врсте сексуалне експлоатације, просијачења, употреба у порнографске сврхе, успостављање ропског или њему сличног односа, ради одузимања дела тела ради пресађивања или ради коришћења у оружаним сукобима.

Кривично дело треба да буде извршено употребом силе или претње, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем и примањем новца или друге користи. Инкриминација овог кривичног дела заснива се на Конвенцији УН о борби против транснационалног криминалитета из 2000. Године, са Додатним протоколом за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, а нарочито женама и децом.

Дело има три тежа облика:

1. Ако је учињено према малолетном лицу
2. Ако је услед дела наступила тешка телесна повреда
3. Ако је услед дела наступила смрт једног или више лица

Посебни облици овог дела постоје:

1. Ако се учинилац бави вршењем ових кривичних дела или ако је дело извршено од стране групе
2. Ако је кривично дело извршено од стране организоване групе
3. Искоришћавање или омогућавање другом искоришћавање положаја жртве трговине људима
4. Искоришћавање или омогућавање другом искоришћавање положаја жртве трговине људима ако је жртва малолетно лице

Важно је још нагласити да пристанак жртве овог кривичног дела на експлоатацију, ропски или њему сличан положај не искључује постојање кривичног дела.

Под трговином малолетним лицима из чл.389. КЗ подразумева се одузимање лица које није навршило 16 година ради његовог усвајања противно важећим прописима, односно продаја, куповина, превоз, смештај или прикривање таквог лица.

Кривично дело заснивање ропског односа и превоз лица у ропском положају подразумева кршење правила међународног права, стављањем другог и ропски или њему

сличан положај, држање у таквом положају, куповина, продаја или посредовање у продаји или предаји оваквог лица, подстицање другог да прода своју слободу или слободу лица које издржава или о коме се стара.

У складу са напред наведеним, ваља споменути и „*Стратегију борбе против трговине људима у Републици Србији*“ из 2006. године у којој је прописано низ мера и активности које треба предузети у циљу правовременог и свеобухватног одговора на проблем трговине људима у Србији, са посебним нагласком на заштиту људских права жртава. Ови механизми се детаљније разрађују у Националном плану Акције за борбу против трговине људима.

III ОБЛИЦИ ПРИНУДНОГ РАДА

1. УВОД

Према подацима Међународне организације рада скоро 21 милион људи су жртва неког облика принудног рада. Од тога 11. 4 милиона жртава су жене и девојчице и 9.5 милиона мушкараца и дечака⁵⁸. Иако су принудни и обавезни рад и забрањени свим релевантним документима, реалност је сасвим другачија. Ропство није део прошлости. Напротив. Принудни рад, ропски услови рада, експлоатација радника, непоштовање достојанства радника а самим тим и права на рад наша су данашњица и поред силних напора међународних организација да се они искорене. Неки аутори праве разлику између класичног ропства и модерног ропства пре свега у статусу који имају робовласници тј. у његовом поступању према робовима. Те се тако прави разлика између класичног робовласника (*slaveowner*) и модерног робовласника тј. изабљивача (*slaveholder*).⁵⁹ Како Bales објашњава класични робовласници су имали папире на основу којих су поседовали робове, имали су и обавезе према њима, односно њихова својина доказивала се папирима

---

⁵⁸ <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>

⁵⁹ K. Bales, Disposable people - New slavery in the global economy, University of California Press, Berkley and Los Angeles, California, 2012., str.5

о власништву. Данас изабљивачима је једини доказ да поседују робове - насиље и контрола која се манифестује на бруталан начин.

Најактивнија у решавању овог проблема је свакако Међународна организација рада која непрекидно ради на потпуном искорењивању принудног и обавезног рада. Најновији документ у ово области је Протокол уз Конвенцију бр.29 из 1930. године, усвојен 11. Об. 2014. године, у коме се истиче да су слобода рада, односно забрана ропства, обавезног и принудног рада битни елементи основних људских права и слобода. Ипак, поред свих предузетих мера, још увек постоје милиони жртава принудног и обавезног рада и модерног ропства који су експлоатисани у тој мери да не могу да уживају своја људска права, већ се и грубо крши њихово право на достојанство, па се из тог разлога обавезују све чланице МОП-а да одмах и без одлагања примене што ефикасније мере како би се моментално укинули сви облици принудног и обавезног рада. Протокол у својој преамбули посебно истиче нове тј, модерне облике ропства пре свега трговину људима која је уносан посао и жариште за све врсте експлоатације људског бића као све веће присуство принудног и обавезног рада у приватном сектору, као и постојање одређених професија и тј.занимања која су врло пододобна за примену принудног и обавезног рада. Такође постоје и одређене циљне групе експлоататора, тј. људи који су изложени већем ризику од виктимизације због својих личних или материјалних прилика.

У чл. 1. Протокола наводи се обавеза за чланице МОП-а да предузму све неопходне мере како би се не само елиминисао принудни рад, већ да уведу и превентивне мера како до тога не би дошло. Чланице су у обавези пре свега да обезбеде едукације и информације за све а посебно за лица која су подложна виктимизацији нпр. радници мигранти, заштиту жртвама у виду подршке, рехабилитације и накнаде штете. Затим, чланице су у обавези да усвоје Националну стратегију за сузбијање принудног и обавезног рада, да сарађују са удужењима полодаваца и синдикатима, да донесу и имплементирају адекватну законску регулативу и обезбеде ефикасан инспекцијски надзор на применом закона. Такође се истиче да је нужно прописати санкције за експлоататоре како би се обезбедила и генерална и специјална превенција.

Још један начин деловање МОП-а јесте објављивање извештаја о „живој“ примени забране принудног, обавезног и ропског рада, као и дефинисање појима, облика, услова и последица овких поступања. У наставку ћемо се бавити типологијом облика принудног

рада и модерног ропства коју је утемељила МОР на основу својих истраживања и статистичких података.

2. ТИПОЛОГИЈА ПРИНУДНОГ РАДА

Када је у питању принудни рад, пре свега треба разликовати, с једне стране, облике дозвољеног, тј. од стране правног поретка толерисаног принудног рада и, са друге стране, недозвољене облике принудног рада.⁶⁰ Што се тиче толерисаних облика принудног рада, мисли се на изузетке прописане Конвенцијом бр. 29 у члану 2., наравно уз испуњење свих прописаних услова за такав рад. У другу групу, односно у недозвољене облике принудног рада спадају: ропство и отмице, принудно учешће у јавним радовима, принудни рад у пољопривреди у удаљеним сеоским подручјима, радници у домаћинству у положају принудног рада, дужнички рад, принудни рад коришћен од стране оружаних снага, принудни рад повезан са трговином људима и принудни рад осуђеника.⁶¹ Међутим у сврху глобалних процена, Међународна организација рада је у свом првом Извештају⁶² о спровођењу Декларације о основним принципима и правима на раду, облике принудног рада груписала у три основне групе:

1. Принудни рад наметнут од стране државе (укључујући принудни рад изнуђен од стране оружаних снага, принудно учешће у јавним радовима и принудни рад осуђеника);
2. Принудни рад наметнут од стране приватних посредника у циљу комерцијалне сексуалне експлоатације (укључујући жене и мушкарце који су мимо своје воље увучени у свет проституције или друге облике комерцијалних активности, или који су својевољно ушли у проституцију али не могу из ње изаћи. Такође, подразумева и сву децу која су присиљена на комерцијалне сексуалне активности);
3. Принудни рад наметнут од стране приватних посредника у циљу економске експлоатације (обухвата све облике принудног рада који је изнуђен од стране

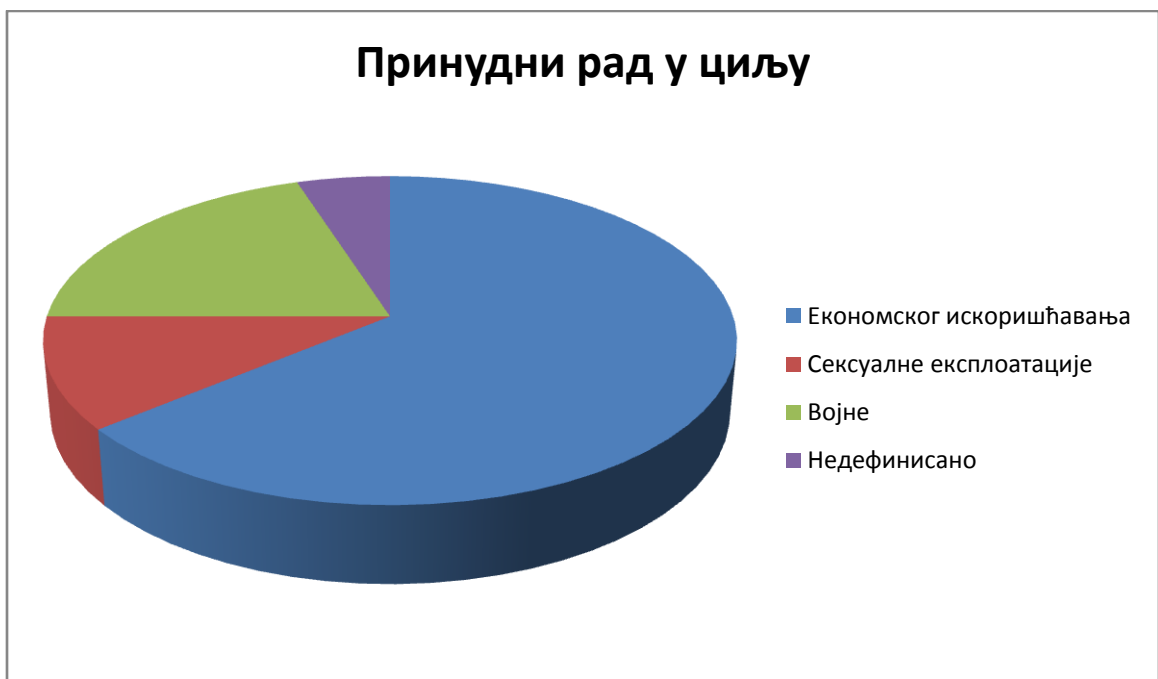
⁶⁰ Г. Обрадовић, Докторска дисертација, Начело слободe рада, стр.67

⁶¹ Квалификација ових облика принудног рада учињена је у односу на области, околности и ситуације у којима може доћи до принудног рада

⁶² A global alliance against forced labour, Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, International Labour Conference, 93rd Session, Geneva, 2005., str.10-13.

приватних агената, изузев у комерцијалне сексуалне сврхе). То подразумева дужнички рад, принудни рад кућних радника, или принудни рад у пољопривреди и удаљеним сеоским подручјима.⁶³

Посебно је важно нагласити да су одређене делатности односно лица која их обављају подложнија и изложенија експлоатацији и принудном раду. На основу истраживања МОП је утврдила да су најизложенији радници у приватном сектору, јер од облика принудног рада најзаступљенији је принудни рад у приватном сектору и то ради економске експлоатације, односно око 64%, затим принудни рад коришћен од стране оружаних снага 20%, сексуална експлоатација 11% и око 5% су недефинисани облици принудног рада⁶⁴.

Графикон бр.1.Врсте принудног рада– подаци преузети са www.ilo.org

Како је принудни рад у приватном сектору најзаступљенији, издвојили су се послови тј, гране привреде који због начина њиховог извршавања, условима рада, због личних особина радника који их обављају тј. њиховог профила. Према извештајима МОП-а то су следеће делатности:

- Пољопривреда и баштованство

⁶³ Исто,стр.10.

⁶⁴ Исто, стр.12.

- Грађевинарство
- Производња текстила и одевних предмета
- Пружање медицинских и угоститељских услуга
- Рударство и прерада дрва
- Припрема и достава хране
- Транспорт
- Кућне услуге, брига о другима
- Порно индустрија и проституција

Што се тиче профила радника који су подложнији принудном раду, неке од особина су:

- Радници мигранти (нарочито они без папира)
- Радници који обављају рад на „црно“
- Радници у неформалним предузећима, руралним срединама, радници који раде у кућама
- Неписмени, необразовани, неинформисани радници
- Лица која су у лошем материјалном положају и којима је угрожена егзистенција
- Лица која живе у земљама у развоју или државама у транзицији
-

Највећи број људи који су заточеници принудног рада налази се у Азији и Пацифику, затима Латинска Америка, Сахарска Африка итд.

Треба нагласити да модерно ропство не почива попут класичног на расној дискриминацији (бар не искључиво као раније) већ је све више ситуација да се поробљавају и принуђују на рад они који су различите вере⁶⁵, или припадност одређеној касте⁶⁶, док поједине земље као што је Јапан сматрајући да су изнад других ретко поробљавају своје сународнике, већ експлоатишу жртве са Тајланда и Филипина⁶⁷.

⁶⁵ У Пакистану већина робовласника су Муслимани а поробљено становништво је Хришћанске вере

⁶⁶ У Индији је реткост да робовласник и поробљени буду из исте касте

⁶⁷ К. Bales, Disposable people, str. 11

Оно што је карактеристично за ропство како класично тако и модерно, безобзира на основ дискриминације, порекло жртава и робовласника, на врсту принудног рада и место обављања истог јесте да су сви они насилно поробљени и да се држе у таквом положају против своје воље и у циљу експлоатације.⁶⁸

2.1. ПРИНУДНИ РАД КОРИШЋЕН ОД СТРАНЕ ОРУЖАНИХ СНАГА

Принудни или обавезни рад по Конвенцији бр.29 из 1930, године не односи се, како је прописано у чл.2 поменуте Конвенције на рад или услугу који се захтевају на основу закона о обавезном служењу војног рока а који имају чисто војнички карактер, наравно уз испуњење општих и посебних услова предвиђених Конвенцијом. Међутим рад оружаних снага или цивила у војне сврхе често је злоупотребљаван у прошлости. Ова врста рада била је популарна нарочито у Гватемали, осамдесетих година 20. века. Што се тиче тренутне ситуације у свету најекстремнији случај је у Мијанмару (Бурма) где се масовно користи принудни рад за потребе оружаних снага. Постоје два начина искоришћавања становништва. Један је војно регрутовање људи противно њиховој вољи, како би учествовали у борби, под претњом казне затвора⁶⁹. Други вид принудног рада јесте коришћење одређеног броја становника, тј.чланова породице који су у обавези да учествују на изградњи и поправкама војних објеката, одржавање истих, да дају одређени број возила и возача за превоз материјала итд.⁷⁰ На овај начин становништво је у тешком положају и осуђено на беду јер радно способно становништво нема слободу рада како би обезбедило егзистенцију за себе и чланове породице већ су дужни да под принудом раде чак и за профит физичких лица. Међутим у многим случајевима од обавезе принудног рада нису поштеђени ни жене, ни деца а ни радно неспособна лица, што само показује суровост и немарење за људски живот у Мијанмару. Због свега наведеног, Међународна

---

⁶⁸ K.Bales, op.cit., str.20

⁶⁹ Један од скорашњих случајева је из 2004. године, где је дечак војно регрутован и принуђен да остане у бази под претњом да ће бити ухапшен уколико то не учини. Међутим он је побегао али се касније предао, морао да издржи казну затвора у трајању од 6 месеци, да би поново био враћен у оружане трупе, видети: A global alliance against forced labour, стр. 25.

⁷⁰ У једном од случајева у месту у близини града Рамре (Мијанмар) неколико година је 45 мушкараца морало принудно да ради на изградњи и одржавању путева. А 2004 године је један студен био процесуиран пред локалним властима јер је одбио да принудно ради, видети: A global alliance against forced labour стр. 26.

организација рада је образовала истражну комисију ради испитивања ситуације у Мијанмару, међутим безуспешно, јер није добила дозволу владе Мијанмара да спроведе истрагу на њиховој територији. Следећи атак на МОП али и на основна људска права је био тај што чланице нису усвојиле предлог за увођење трговинских санкција Мијанмару, а резолуције и препоруке које је донела МОП у вези са овим случајем ни на који начин се нису могле имплементирати.

2.2. ПРИНУДНО УЧЕШЋЕ У ЈАВНИМ РАДОВИМА

Принудно учешће у јавним радовима појавни је облик принудног рада који треба разликовати од толерисаних облика: рада или услуга који су део нормалних грађанских обавеза грађана земље која сама собом управља потпуни независно и рада и услуга који се захтевају у случајевима више силе.⁷¹

У многим друштвима постоји традиција али и законска регулатива да телесно способне индивидуе имају обавезу да учествују у јавним радовима, односно у пружању минималних комуналних услуга или рада у смислу обављања нормалне грађанске дужности. Међутим, оваква врста рада може се уговорити искључиво уз поштовање услова из Конвенције бр.29, у супотном би обавеза учествовања у јавним радовима могла бити маска недозвољених облика принудног рада и представљало би кршење одредаба поменуте Конвенције. У неким деловима Азије принудни рад се користи за учешће у јавним радовима, често под изговором да то захтевају културне потребе у циљу брзог економског развоја.⁷² Такав случај је са Мијанмаром, као и Вијетнамом где су, на основу законодавства из јануара 2000.године, а обавезни да сви одрасли мушкарци млађи од 45 година живота и све одрасле жене млађе од 35 година живота да десет дана у току године проведу на јавним радовима. На основу закона донетог у октобру исте године, лицима која принудно раде на реконструкцији путева обезбеђена је и минимална зарада.⁷³ Сличан

---

⁷¹ Г. Обрадовић, Докторска дисертација, Начело слободe рада, стр.74

⁷² Исто стр.74

⁷³ Stopping forced labour, Global Repor under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, Intrenationla Labour Conference, 89th Session, Report I (B), 2001., тачка 50.

случај је и у Камбоџи где је законодавством из 1994. године утврђена обавеза рада на иригацији петнаест дана у току године.⁷⁴

2.3. РАД ОСУЂЕНИКА

Рад осуђеника, тј. лица на издржавању казне затвора, изричито се не сматра принудним радом иако, по својој суштини, он то јесте.⁷⁵ Са друге стране, не сматра се ни радним односом, јер нема све елементе који чине радни однос.⁷⁶ Пре свега, о радном односу лица која су на издржавању казне не може се говорити јер не постоји добровољност на страни затвореника јер је рад не само њихово право, већ и обавеза.⁷⁷ Још један битан елемент који недостаје да би се овакав рад сматрао радним односом јесте зарада. Тачно је да затвореници примају одређену накнаду али она није ни приближно изједначена са минималном зарадом нити је таквог карактера с обзиром да не представља еквивалент уложеном труду. Даље, разлика је и у самом заснивању рада – док се радни однос заснива уговором о раду, затвореници су обавезани одлуком надлежног органа. Сумирајући напред наведено, код затвореника нема добровољности тј. слободног пристања на рад, нема сагласности воља јер је одлука надлежног органа израз једностране воље, а уколико затвореник не прихвати овакав рад он може бити дисциплински кажњен, што повлачи касније негативну оцену нпр. код условног отпуста.

Како се осуђена лица налазе у специфичном положају и „затвореном кругу,“ подложнија су да буду жртве кршења основних људских права. Ту се, пре свега, мисли на нечовечно и понижавајуће поступање и повреду достајанства, физичког и психичког интегритета. Није непознато да су се у затворима примањивале тортура и различити облици санкција и мучења, те су и на међународном и на регионалном нивоу (а самим тим и национална законодавства) донети инструменти којима се уређује положај затвореника.

---

⁷⁴ Исто тач.51-51

⁷⁵ Обрадовић, Г., Докторска дисертација, стр.80

⁷⁶ У домаћем праву прихваћена је теорија да је радни однос добровољна, лична, радноправна веза радника и послодавца на основу које се запослени он укључује у рад код послодавца, обављајући одређени посао за који добија палту или зараду.

⁷⁷ Занемаривање радне обавезе карактерише се као дисциплински преступ у смислу чл. 79. Ст.2 тач.16. Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора(Сл.гласник РС", бр.72/2010)

Први значајан документ у области заштите лица на издржавању казне затвора је Скуп минималних правила о поступању са затвореницима, усвојен од стране Друштва народа 1934. године. У њему је посебно прокламовано да рад не сме да има понижавајући карактер, да се при расподели задатака мора имати у виду душевна и физичка способност затвореника, ограничено радно време, одмор, осигурање за случај несреће на раду, да рад треба да буде правично награђен итд. Даље, 1955. године, усвојена су, у Женеви, „Стандардна минимална правила за поступање са затвореницима“ која су поставила принципе и правила по којима треба поступати са затвореницима. Битно је још и споменути „Европска затворска правила“ донета у Стразбуру 1987, године у којима се посебно наглашава да је потребно пронаћи праву меру приликом расподеле радних задатака затвореницима односно такав облик и обим рада којим ће моћи начинити разлику између рада као казне и рада као мере ресоцијализације.

Рад осуђеника искључен је из дефиниције Конвенције бр. 29, ако су испуњени услови из чл. 4. поменуте Конвенције о чему је већ било речи.⁷⁸

У домаћем праву, рад осуђених лица регулисан је Законом о извршењу кривичних санкција⁷⁹. По овом закону рад осуђеника обавезан је у смислу извршавања радних задатака и обавеза, а у циљу стицања, одржавања и повећавања своје радне способности, радне навике како би се успешно извршила реинтеграција. Законодавац одмах ставља и ограничење у погледу облика рада, па тако у чл. 99 наводи: „рад осуђених лица мора бити сврсисходан и не сме бити понижавајући“, затим, да је потребно имати у виду жељу осигураника, психичке и физичке способности осуђеног за одређену врсту посла, а наравно, све у складу са могућностима и проценом завода, што имплицира да рад треба да буде такав да не угрожава достојанство затвореника. По чл. 101. ЗИКС-а осуђени се упошљава у заводу или изван завода, о упошљавању се води посебна евиденција. Занимљиво је да заводу припада тржишна накнада за рад осуђених изван завода а да се осуђеницима за рад плаћа накнада за рад у висини од 20% од најниже цене рада у Републици. Што се тиче других права по основу рада, радно време је ограничено на 40 часова недељно, с тим што постоји могућност прековременог рада када се накнада за рад увећава за 50%. Што се тиче доприноса и стажа, доприноси се не уплаћују а ни радни стаж

---

⁷⁸ Више на стр.20-21

⁷⁹ Сл. Гласник бр.55/2014

се не урачунава, што је само још један показатељ колико је рад затвореника далеко од радног односа. Осуђена лица могу остварити и награду за рад за успехе у раду, у износу који одређује директор завода. Треба нагласити да осуђени уживају и заштиту на раду, у складу са важећим прописима. Што се тиче права из здравственог осигурања, према чл. 108. затвореник остварује накнаду сходно прописима који уређују ову област уколико је привремено неспособан за рад без своје кривице а завод подмирује здравствене потребе осуђеног уколико нема сопствених средстава.

Покушај приближавања рада затвореника радном односу јесте и прописивање дневног, недељног и годишњем одмора. Наравно, с обзиром на статус затвореника, квази годишњи одмор се користи у посебним просторијама завода.

Раду и усавршавању затвореника посвећује се велика пажња. Са једне стране, требало би да стручно оспособљавање допринесе стварању могућности осуђеницима да се лакше ресоцијализују по изласку из затвора тј. лакше запосле и на законит начин зарађују за живот. У том циљу у Србији је 2013. године реализован Пројекат „Подршка стручном образовању и обуци у затворским установама Србије“⁸⁰ По овом пројекту који је спроведен у три затворске установе у Пожаревцу, Сремској Митровици и Нишу циљ је како се наводи, „Побољшање запошљивости одраслих који служе затворску казну и позитиван утицај на смањење стопе поврата у затворске установе у земљи, што ће постепено ће смањити притисак на већ преоптерећене затворске капацитете у Србији. Смањење броја осуђених лица на одслужењу кривичних санкција довешће до побољшања услова у затворским установама, што ће Управи за извршење кривичних санкција омогућити да се фокусира на развој поузданог и функционалног система који је у потпуности у складу са европским стандардима“⁸¹. Међутим са друге стране поставља се питање јефтине радне снаге која је принуђена да ради за малу накнаду а произвођачи који користе овакву радну снагу остварују већи профит од других што доводи и до нелојалне конкуренције на тржишту.

---

⁸⁰ Пројекат је финансиран из ИПА средстава Европске уније (средстава из Инструмента за пред-приступну помоћ ЕУ) који представља директну помоћ Србији у процесу придруживања Европској унији.

⁸¹ <http://www.vet-kpz.rs>

Из економских разлога многе земље прибегавају и приватизацији затвора, што отвара врата све мањој контроли државе а сигурним злоупотребама и радној експлоатацији затвореника јер се неретко дешава да се затвореници уступају приватним лицима под нехуманим условима. Рад затвореника нарочито је популаран у САД , где је све већи број приватних затвора.⁸² Имајући у виду напред наведено можемо закључити да је рад затвореника врло специфичан начин рада, што због положаја затворених лица то и због услова рада и права која по њему остварују и да управо из тих разлога пожељно је обезбедити заштиту права затворених лица и обезбедити механизме који ће приближити права осуђеника правима која имају лица по основу раног односа у прогледу добровољног пристанка на рад, минималне зараде (колико год је то могуће), здравствене заштите, здравственог осигурања и здравих и безбедних услова рада.

2.4. ТРГОВИНА ЉУДИМА

Трговина људима је глобални феномен који погађа све земље без, изузетка а исто тако свако може бити жртва трговине људима. Наравно, у зависности од политичке, економске и социјалне ситуације, трговина људима је мање или више заступљена у одређеним земљама и различитим облицима. Пре свега треба напоменути да све земље у којима се јавља трговина људима могу поделити у три групе. Тако имамо земље порекла, транзита и дестинације. Земље порекла и транзита су најчешће неразвијене, сиромашне, тзв. земље „трећег света“, земље у транзицији, земље у рату и постконфликтне земље. С обзиром на њихово стање у друштву и економску кризу сматрају се земљом порекла, јер је већина лица, која су жртве трговине људима, пореклом из таквих земаља, односно транзитне земље су оне кроз које жртве трговине људима „само пролазе“ до коначне дестинације тј. до земље дестинације где је заправо циљ довести жртве трговине људима. Земље дестинације су обично развијене, богатије земље с тим што треба имати на уму да питање која земља се заправо може сматрати „земљом дестинације“ зависи пре свега од земље порекла. Тако нпр. за жртве трговине људима из Бурме као земље порекла, земље дестинације су Кина и Тајланд, док су рецимо за жртве

---

⁸²<http://www.intermagazin.rs/savremeno-ropstvo-najvece-americke-kompanije-koriste-zatvorenike-kao-jeftinu-radnu-snagu/>

из Кине земље дестинације развијене европске државе. Битно је на поменути да ова подела није апсолутна, јер свака од земаља може бити земља порекла, транзита и дестинације.

Према подацима УН, у западној Европи око 700.000 људи сваке године постану жртве трговине људима, док Стејт департмент процењује да је тај број око 900.000, с тим што у извештајима МОП-а из 2005. године наводи се да је 2,45 милиона људи у сваком тренутку налази у принудном раду који је резултат трговине људима.⁸³

Трговина људима је вид модерног ропства које почива на понуди и тражњи и представља врло уносан посао. У последње време, а са развојем технологије, много је лакше формирање криминалних организација тј. мреже организованих криминалних група које се баве трговином људима. Овај начин „пословања“ поред трговине оружјем и дрогом је један од најуноснијих и најисплативијих послова. Жртве се третирају као потрошни материјал и користе се без улагања док год не постану неупотребљиве када их мењају нове жртве.

Трговина људима спроводи се у циљу радне, економске, сексуалне експлоатације жртава, даље за просијачење, порнографију, ради усвајања, принудног брака, ради саме трговине тј. профита приликом купопродаје и ради трговине органима.

Жртва може да буде свако: најчешће су то жене и деца али и мушкарци⁸⁴. Сви они без обзира на године.

Што се тиче фактора који утичу на развој трговине људима и криминалних организација које се њоме баве, с једне стране, они су социјални, културолошки и економски: сиромаштво, незапосленост, социјална искљученост, ратови, стање у друштву, корупција, процват криминала тј. погодно тле за организовање криминалних група које се баве трговином људима. Са друге стране, ту су и додатни фактори који утичу на рањивост и лаковерност људи, што их чини потенцијалним жртвама. У првом реду (поред горе наведених фактора) личне особине тј. жеља за доказивањем, за послом, за платом како би обезбедили егзистенцију, за бољим и лагоднијим животом, али и поремећени породични

---

⁸³ Трговина људима у Републици Србији, Извештај за период 2000-2010, Астра, (2011) стр.48

⁸⁴ Мушкарци су најчешће жртве трговине у циљу радне експлоатације

односи, насиље у породици и слично. Због свега наведеног, није реткост да у замку упадну управо младе, незапослене девојке и жене којима се укаже прилика за „посао снова“ у иностранству и одличну зараду. Класичан пример нпр. у Европи, јесу огласи по новинама где се нуди добро плаћен посао конобарице или певачице у иностранству за атрактивне младе девојке пред којима је блистава будућност. С обзиром на економску кризу свуда у свету, то заправо има ефекта. Девојке се одводе у неку другу земљу, где им се одузму лична документа и бивају принуђене да раде све врсте послова и често без накнаде. Добијају своје макрое који их контролишу, приморавају на проституцију, физички и психички злостављају, држе у заточеништу, кршећи на тај начин сва људска и морална права која постоје. Када им се и пружи прилика да можда побегну, жртве су преплашене јер се боје за свој живот али и живот себи блиског лица. Тако да жртве у транзитну или земљу дестинације могу ући легалним путем уз своја документа или чак фалсификованим документима, али могу бити и прокријумчарене. Такође, иако неке криминалне организације раде по пинципу „пословних огласа“, неки од њих се инфилтрирају у друштво потенцијалних жртви, задобију поверење, а онда прелазе у напад. Са друге стране постоје и мреже за трговину људима које се баве отмицама људи, те их на тај начин „уводе у посао“.

У неким, пак, земљама, попут Тајланда, карактеристичне су отмице и продаја девојака из сиромашних средина у борделе ради пружања сексуалних услуга, и занимљиво је да је на Тајланду проституција нормална ствар и да се одлазак у бордел сматра ноћним проводом за мушкарце.⁸⁵

Посебну пажњу треба обатити на раднике мигранте, јер су они по свом статусу осетљивији у односу на свог послодавца или према лицу које их радно ангажује, поготово ако су у земљу ушли илегално.⁸⁶ У овом делу од значаја за сузбијање трговине људима је контрола граница, криминализација посредника који омогућавају улазак илегалних миграната, надзор над приватним агенцијама за запошљавање.⁸⁷ На међународном плану за заштиту радника миграната (поред већ поменутих конвенција којима се сузбија и укида

---

⁸⁵ Постоје информације и да су жене на Тајланду сагласне да њихови мужеви посећују борделе, јер им такав однос „чува“ стабилност породице, К. Bales, Disposable people, стр.46

⁸⁶ Г. Обрадовић, Докторска дисертација, Начело слободe рада, стр.69

⁸⁷ С. Перић, Пристојан рад, стр.187

принудни рад и трговина људима) од значаја је Међународна конвенција о заштити права радника миграната и чланова њихових породица из 1990.год.

Овај глобални феномен и проблем на међународном плану регулисан је усвајањем „Конвенције против транснационалног организованог криминала“ од стране УН 2000.године, са два допунска Протокола за спречавање, сузбијање и кажњавање трговине људима потписаних у Парелму.

Према Протоколу за спречавање, сузбијање и кажњавање трговине људима чл. 3., трговина људима је: „... свако врбовање, превозење, пребацивање, скривање или прихватање лица, служећи се претњом или употребом силе или других средстава принуде, отмице, преваре или обмане, злоупотребе овлашћења, моћи или тешког положаја (стања рањивости), давање или примање новца или повластица ради набављања сагласности особе која има контролу над другом особом, у циљу експлоатације.

Експлоатација обухвата, као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или услуге, ропство или однос сличан ропству, поробљавање или вађење органа“. За пристанак жртве на намеравану експлоатацију нема правно дејство ако је коришћена било која мера или средство принуде.

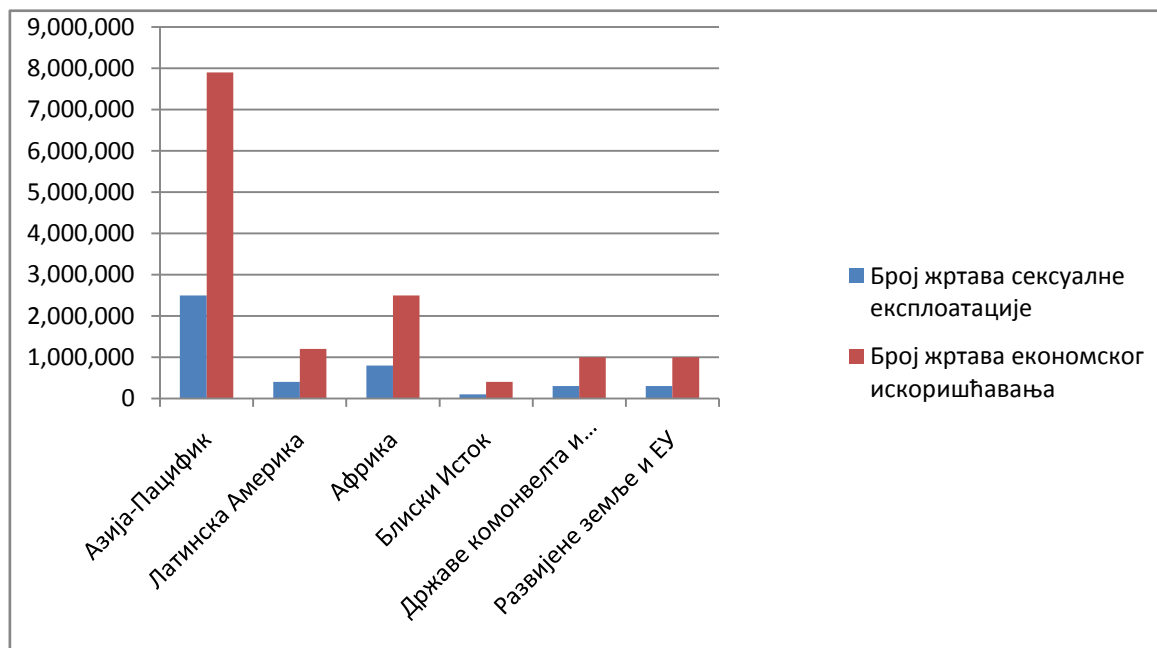
Када су у питању деца, сви наведени начини и врсте експлоатације сматрају се трговином људима, чак и када не обухватају ниједно средство принуде, присиле или преваре како је дефинисано у чл. 3. ст. д. Протокола.

Битно је нагласити да је трговина људима уско повезана са принудним радом и ропским положајем тј., да је принудни рад последица трговине људима, јер су жртве присиљене на радну и сексуалну експлоатацију, те трговина људима увек укључује принудни рад, док принудни рад не мора увек укључивати трговину људима.

Што се тиче родне структуре жртава трговине људима можемо рећи да су жртве већином женског пола и то све већи број малолетница. Међутим, и тај однос зависи од врсте експлоатације за коју се користе, те су жене и мушкарци у приближном проценту заступљени у циљу економске тј., радне експлоатације, док је око 98% жена и девојака принуђено на различите облике сексуалне експлоатације. Даље, битно је нагласити да у

неким земљама иако се мисли супротно, сексуална експлоатација није главни циљ трговине људима. Нпр. у Азији је око 10% жртва трговине људима приморано на сексуалну експлоатацију, док је у свету тај проценат око 43% од укупног броја жртва трговине људима.⁸⁸

Према извештајима МОР-а, укупан незаконит профит који се остварује принудним радом је 150 милијарди америчких долара.⁸⁹ Од тога нпр. у Азији, 31.70 милиона америчких долара по основу сексуалне експлоатације⁹⁰ и 2.500,000 жртви, док је економска експлоатација заступљенија, те су 7.900,000 људи жртве принудне радне експлоатације а остварију профит од око 20.10 милиона америчких долара. С једне стране, истраживања показују да предњачи економско искоришћавање, тј. присилни ра, а са друге стране највећи профит лежи у сексуалном искоришћавању, те због великог профита оправдана је бојазан да ће сексуална експлоатација узети све већег маха у будућности јер је најисплативија.

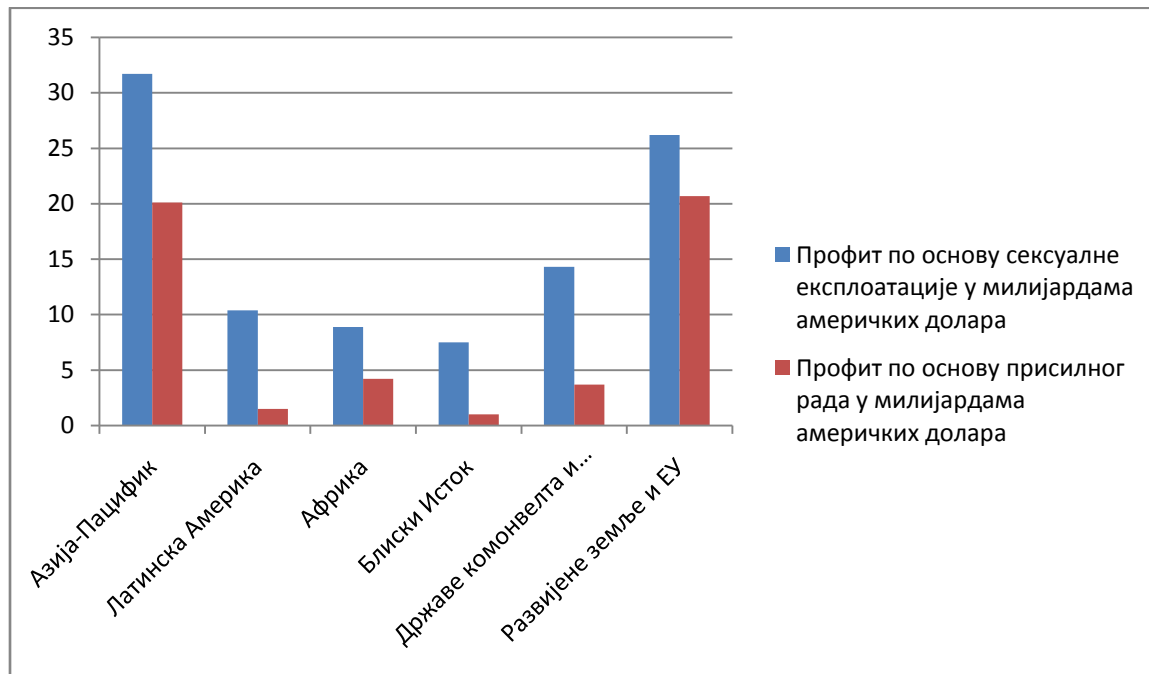
Графикон бр.2 – број жртава сексуалне и економске експлоатације – подаци преузети са www.ilo.org

⁸⁸ ILO A global alliance against forced labour str.56

⁸⁹ <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>

⁹⁰ Profits and poverty, The economics of forced labour, ILO, 2014, стр. 13

У погледу профита који остварују по основу сексуалне експлоатације и радне експлоатације стање је супротно.

Графикон бр.3 – Профит по основу принудног рада у приватном сектору – подаци преузети са www.ilo.rs

Трговина људима је вишеслојан, комплексан и динамичан друштвени феномен који захтева свеобухватни (правни и друштвени) приступ проблему односно примену ефикасних мера на плану превенције, сузбијања, кажњавања учинилаца и заштите жртава, уз међусобну сарадњу држава.⁹¹ Најбитнија је свакако превенција која се огледа у сталном и ефикасном информисању грађана о трговини људима, о мерама предострожности, о начину поступања уколико приметите неке од облика трговине људима, о томе која су њихова права, којим државним институцијама и невладиним организацијама могу да се обрате. Затим, инкриминација оваквог противправног понашања тј. инкриминација трговине људима као кривичног дела, затим кривично гоњење и осуда починиоца али и саучесника и помагача овог кривичног дела. Што се тиче конкретне заштите жртава пре

⁹¹ Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији, Уводни део (Сл.Гл. РС.111/2006)

свега требало би водити рачуна о избегавању секундарне виктимизације, посебну пажњу посветити заштити приватних података жртава, њиховом смештају у прихватилишта или сигурне куће, пружање свих видова подршке од психолошке, правне, материјалне, обезбеђивање социјалне интеграције и могућности за „нормално“ запослење.

Државне институције али и невладине организације заједно морају успоставити систем сарадње и побринути се да се спроведе адекватна превенција те да до трговине људима уопште и не долази, односно да се сведе на минимум. Затим процесуирање у смислу брзог и ефикасног судског поступка, и на крају мора се адекватно помоћи жртвама и током али после окончања судског поступка како би се санирале последице које трговина људима оставља по жртву. Само системском сарадњом и организованим механизмом могуће је ухватити се у коштац са овим модерним модификованим обликом ропства.

Што се тиче законодавства Републике Србије трговина људима је кривично дело прописано Кривичном закоником у чл.388. Донета је и Стратегија борбе против трговине људима која, између осталог предвиђа и Национални механизам за координацију активности и креирање политике борбе против трговине људима.

У одељку 4. Стратегије о борби против трговине људима појашњена је улога националног механизма, односно да се њиме идентификују сви актери који могу доћи у контакт са жртвама, односно потенцијалним жртвама трговине људима, као и систем неопходне помоћи који обухвата медицинску, психо-социјалну и правну помоћ. Такође, у оквиру Министарства унутрашњих послова формиран су специјални полицијски тимови за борбу против трговине људима, као и специјализоване јединице у оквиру Управе криминалистичке полиције и Управе граничне полиције.

Важан део овог механизма представља Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, односно Служба за координацију заштите жртава трговине људима, која је формирана у оквиру Завода за васпитање деце и омладине у Београду. Служба је од 1. јуна 2005. године у потпуности интегрисана у систем социјалне заштите, а настала је као резултат заједничког пројекта Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

и Мисије ОЕБС-а у Републици Србији. Кључна улога Службе је заштита људских права жртава при њиховој идентификацији и током процеса пружања помоћи и заштите.

Важно је напоменути да конструктивно укључивање невладиног сектора као равноправног партнера у овој борби омогућава да се владине мере предузете у овим областима адекватно допуне активностима, искуством и експертизом невладиних организација.⁹²

2.5. НАЈГОРИ ОБЛИЦИ ДЕЧИЈЕГ РАДА

Постоји 318 милиона економски активне деце на свету. Око све трећине ове деце (218 милиона) учествује у оном што се сматра дечјим радом, а од тога 126 милиона деце учествује у опасним пословима.⁹³

На међународном плану од значаја је Конвенција о најгорим облицима дечијег рада бр. 182 из 1999. године која под дететом подразумева сва лица млађа од 18. Година (чл.2) а као најгоре облике дечијег рада обухвата у чл. 3:

(а) све облике ропства или обичаја сличних ропству, као што су продаја и кријумчарење деце, дужничко ропство и кметство и принудни или обавезни рад, укључујући принудно или обавезно регрутовање деце за учешће у оружаним сукобима;

(б) коришћење, набављање или нуђење детета ради проституције, производње порнографије или за порнографске представе;

(ц) коришћење, набављање или нуђење детета за недозвољене активности, нарочито за производњу и кријумчарење дроге онако како су дефинисане релевантним међународним уговорима;

(д) рад који је, по својој природи или околностима у којима се обавља, вероватно штетан по здравље, безбедност или морал деце.

---

⁹² Стратегија о борби против трговине људима, Одељак 4. Институционални оквир и координација активности, http://www.paragraf.rs/propisi/strategija_borbe_protiv_trgovine_ljudima_u_republici_srbiji.html

⁹³ Међународне организација рада, Послодавци и дечији рад, Приштина 2009., стр.5, више на http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_169137.pdf

Дечији рад је посебно заступљен у земљама Африке и Азије пре свега у аграрној индустрији, и то најчешће на пољима памука и дувана. Међутим постоје подаци да преко 200,000 деце ради у неким Афричким државама у рудницима злата. Деца се користе чак и у војне сврхе тј. као војници у оружаним сукобима (нпр. у Конгу), али се принуђују и на брак.⁹⁴ Треба споменути и Бразил где родитељи свесно уводе своју децу на плантаже, и циглане како би им помагала да отплате дуг, с обзиром је често присутно дужничко ропство.⁹⁵

У европским земљама и САД нарочито је популарно дечије просијачење, где „газде“ присиљавају децу од малих ногу да просе или краду, а неретко су читаве породице принуђене на овакав корак.⁹⁶

Најгори облици дечијег рада забрањени су на међународном и националном нивоу, међутим чињеница је да су деца поготово она која су препуштена сама себи, без родитељског старања или она која су жртва насиља у породице, сиромашна, или су им родитељи већ у том послу, рањивија су, и имају веће изгледе да буду принуђена на сваки од наведених облика дечијег рада из чл. 3 Конвенције о најгорим облицима дечијег рада бр.182.

2.6. ДУЖНИЧКИ РАД

Дужнички рад је још један од појавних облика принудног рада, мада има доста сличности са ропством и принудним радом у удаљеним сеоским подручјима.⁹⁷ Дужнички рад назива се још и дужничко ропство. Ситуације које доводе до настанка ове врсте принудног рада су најразличитије, нпр. отплата зајмова, дугова за храну, смештај, земљиште, алате итд. Међутим, дужнички рад се може пренести с колена на колена, те лица која се налазе у дужничком ропству такав положај могу наследити од својих предака.

---

⁹⁴ У многим Азијским земљама је популаран присилни брак девојчица. Процењује се да су у Авганистану половина удатих жена млађе од 16 година - <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/347596/Zastrasujuca-sudbina-devojcica-koje-roditelji-udaju-za-starce>

⁹⁵ К. Bales, op.cit., str.126

⁹⁶ <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Dvesta-miliona-dece-na-prinudnom-radu.lt.html>

⁹⁷ Перић, С., Пристојан рад, стр.240

Такође у овој положај могу „пасти“ и лица која која су жртве трговине људима, она која су принуђена на проституцију или, нпр., лица која раде као радници у домаћинству.

Оно што је специфично за овај облик принудног рада јесте да се он тешко открива, поготово ако није повезан другим противправним радњама (трговина људима). Дужнички рад је у највећем броју случајева однос између два лица, од којих је једно (које се налази у дужничком положају) подређено овом другом које је доминантно и које се јавља као поверилац.

У складу са УН – овом Конвенцијом о укидању ропства, трговине робљем и установа и праксе сличне ропству (1956), потчињеност због дуга је стање или положај који произилази из чињенице да се дужник обавезао да за гаранцију дуга пружи своје личне услуге или услуге неког лица које је под његовим ауторитетом, ако правична вредност његових услуга није намењена ликвидацији дуга или ако трајање није ограничено нити њихова природа одређена.⁹⁸

Дужнички рад је заступљен и данас у великој мери у Азији поготово у Индији, Бангладешу, Непалу и Пакистану.⁹⁹ Разлози који прате дужнички рад јесу сиромаштво, оскудица, социјалана изолација, дискриминација (на полној и верској основи), непостојање „средњег слоја становништва“, системско кршење људских права, немогућност међународне заједнице да делује али и неинформисаност и неписменост због које људи не знају своја права те олако упадају у замку а самим тим и у дужничко ропство.

Конвенције које су од значаја за елиминацију овог облика принудног рада јесу Конвенција МОР-а бр.117 из 1962. године која се бави начином исплате плата тј. начинима којима могу довести до задужености, затим Конвенција МОР-а бр.95 из 1949. године која одређује појам „плате“ тако да он означава: назив или ма који начин обрачуна накнаде или зараде погодне да буде процењена у готовом новцу и одређена уговором или националним законом који је дужан, на основу уговора о раду, писменог или усменог, послодавац да даје раднику било за извршени рад или пре извршења, било за учињену

---

⁹⁸ Г. Обрадовић, Трговина људима и принудни рад, стр.240

⁹⁹ За ове државе је карактеристична и продаја својих ближњих за отплату дугова, K. Bales, Disposable people стр. 9

услугу или пре извршене услуге.¹⁰⁰ Даље од значаја је и Конвенција бр.131 из 1970.године која се односи на одређивање минималних плата. Сви ови инструменти имају за циљ, пре свега, гарантовање минималних плата и начине исплате зараде како би се онемогућиле „безобразно“ ниске наднице и плате, и исплата целе зараде нпр. у натури што би поново ставило раднике у незавидан положај јер поново не би имали зараду за подмирење основних животних потреба и егзистенцију.¹⁰¹

И поред свих залагања МОП-а и УН, у неким земљама Африке дужничко ропство је и те како развијено. Типичен пример је Мауританија у којој је ропство званично укинато декретом владе 1980. Године, а за злочин проглашено тек 2007. године. Када је ропство званично укинато, око 1/3 становништва постали су бивши робови. Али то није ништа променило јер неки од њих нису уопште обавештени о укидању ропства, с обзиром да раде у далеким крајевима. Међутим и поред ових законодавних решења ропство је распрострањено и даље у целој земљи. Главни разлог за то јесте расизам али и традиција у Мауританији. Људи светле пути одувек су поседовали људе тамније коже. „Бели Маури“ су Бербери са светлом кожом, који говоре арапски. Они представљају класу која има снагу и традиционално су поседовали робове. „Црни Маури“ су људи тамније пути који исто говоре арапски и одувек су били робови „Белих Маура“. Становништво је слабо образовано. Већина робова не схвата ни да су заробљени. За већину робова у Мауританији идеја да су нечије власништво и да их третирају као имовину је нешто сасвим нормално и то се дешава вековима.¹⁰²

---

¹⁰⁰ Г. Обрадовић, Докторка дисертација, Начело слободе рада, стр.71

¹⁰¹ У Србији постоје случајеви, поготово код радника на црно, да послодавци (најчешће у маркетима) уместо зараде дају робу радницима и то по продајним ценама, те су на тај начин радници ограничени у располагању својом зарадом

¹⁰² Преузето са <http://sr.globalvoicesonline.org/2012/04/mauritaniya-slika-ropstva-danas/>

2.7. РАДНИЦИ У ДОМАЋИНСТВУ

Радници у домаћинству сами по себи не налазе се у стању принудног рада.¹⁰³ Међутим рад у домаћинству погодно је тле за угњетавање радника, злоупотребе положаја послодаваца, а самим тим, и присуство принудног рада. Рад у домаћинству у неким земљама се чак и не уређује радним законодавством, што оставља простора за различите видове принудног рада. Запослени на оваквим пословима често се могу наћи у изолацији, али и бити жртве психичке и физичке тортуре, силовања, понижавања, заточеништва јер је њихово радно место у кући послодавца, односно далеко од јавности. Већина запослених на оваквим пословима ради на „црно“. Овај проблем је нарочито изражен у земљама у развоју али и у развијеним земљама, где сиромашни слојеви становништва (већина њих необразование) бивају принуђени (условно речено јер не могу да нађу други посао) да раде за богате породице под различитим условима. Битно је напоменути да радници мигранти имају предиспозиције да буду жртве принудног рада обаљајући рад у домаћинству (нарочито они који су илегално у земљи) због непознавања законодавства земље у којој се налазе, одузимања документације, незнања коме да се обрате за помоћ.

Према извештајима МОП-а око 53 милион људи широм света обавља рад у домаћинствима широм света, не рачунајући децу. Од тога, 83% су жене. Имајући у виду злоупотребе, принудни рад, кршење основних људских права и права из радног односа, МОП је 2011. Године усвојила Конвенцију бр.189, која се односи на пристојан рад за раднике на кућним пословима како би се спречиле злоупотребе, принудни рад, дечији рад и најгори облици дечијег рада.¹⁰⁴ Конвенција дефинише појам кућног особља позитивно у чл.1. ст. 2. као: лице задужено за обављање кућних послова, а у следећем ставу појашњава: да лица која послове обављају повремено и спорадично не сматрају се радницима у домаћинству. Даље, Конвенција прописује обавезу за државе које је ратификује да ускладе своје радно законодавство са Конвенцијом бр. 138 о минималним годинама за рад из 1973.године и Конвенцијом бр.182 о најгорим облицима дечијег рад из 1999. године, односно да минималне године за запошљавање не буду ниже од оних које су прописане

¹⁰³ Обрадовић, Г., Докторска дисертација, стр.72

¹⁰⁴ Велики број деце које обавља кућне послове ускраћено је чак и основног образовања, чиме се крше основна дечија права

домаћим законодавство за заснивање радног односа уопште. Ако је заснивање радног односа предвиђено за лица млађа од 18 године, потребно је обезбедити могућност да се та лица школују и едукују, односно да рад не утиче на њихово основно образовање. (чл.4) Конвенцијом се забрањује свака дискриминација, узнемиравање, злостављање и злоупотрева радника у домаћинству. Суштина поменуте Конвенције је у следећем: да радници буду адекватно обавештени о условима рада, да знају шта је у опису њиховог посла, да им се обезбеди право на приватност¹⁰⁵, разумно радно време, недељни одмор, годишњи одмор, накнаду за време привремену спреченост за рад и породилско одсуство, безбедне и здраве у услове рада, социјално и здравствено осигурање односно да буду изједначени у правима и обавезама са радницима у општем режиму радних односа. Значајно питање из ове области јесте зарада радника у домаћинству. Зарада не сме да буде мања од минималне зараде прописане за све раднике. Што се тиче начина исплате, један део зараде мора се исплатити у новцу а други део може се обрачунати у природи.¹⁰⁶

Домаће законодавство радни однос са кућним особљем уређује Законом о раду¹⁰⁷, у чл. 45: Радни однос може да се заснује за обављање послова кућног помоћног особља.¹⁰⁸ Што се тиче исплате зараде уговором о раду може се уговорити исплате дела зараде и у природи. Делом зараде у природи сматра се обезбеђивање становања и исхране, или само становање, односно исхране. Вредност дела давања у природи мора се изразити у новцу. Најмањи проценат зараде који се обавезно обрачунава и исплаћује у новцу утврђује се уговором о раду и не може бити нижи од 50% од зараде запосленог. Ако је зарада уговорена делом у новцу, а делом у природи, за време одсуствовања са рада уз накнаду зараде послодавац је дужан да запосленом накнаду зараде исплаћује у новцу. Ранијим законом је постојала обавеза регистравања уговора о раду са кућним особљем код органа локалне самоуправе¹⁰⁹ па је на тај начин инспекција рада могла имати представу о броју таквих радника, међутим нејасно је зашто је таква обавеза новим законом укинута.

---

¹⁰⁵ Већина радника у домаћинству живи у кући послодавца, те је потребно да имају собу коју могу закључати без могућности да послодавац ту улази без одобрења радника

¹⁰⁶ Тамо где радници живе код послодавца, део зараде у природи могу бити смештај и храна

¹⁰⁷ Закон о раду Сл.Гл. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13

¹⁰⁸ Закон не дефинише који су то послови али имајући у виду упоредноправна решења овим пословима сматрју се послови које обављају: кућне помоћнице (чистиће стана, прање), бекиситерке, возачи,куварице, баштовани итд.

¹⁰⁹Закон о раду Сл.Гл. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13

Међутим, новелама Закона о раду из 2014.године¹¹⁰ прописано је да уговор о обављању кућних послова не може да се закључи са супружником, усвојиоцем или усвојеником, крвним сродником у правој линији без обзира на степен сродства и у побочној линији до другог степена сродства и са тазбинским сродником до другог степена сродства, што вероватно има за циљ да се избегне злоупотреба у другом правцу нпр. фиктивно заснивање радног односа ради остварења права из пензијско и инвалидског осигурања, здравственог осигурања и осигурања за случај незапослености.

---

¹¹⁰ Закон о раду Сл.Гл. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13 и 75/14

ЗАКЉУЧАК

Принудни рад као негативна друштвена појава карактеристичан је за све епохе развоја људског друштва. Последица овог глобалног феномена је грубо кршење основних људских права и слобода, и то не само усмерено према жртви већ и према блиским лицима жртве у питању.

Уколико посматрамо развој ропства и принудног рада и облике у којима се испољавају можемо закључити да се брзо адаптирају на новонастале друштвене промене, да прелазе из једног облика у други, да злоупотребљавају неповољни положај потенцијалне жртве (финансијску ситуацију, лаковерност, године) и да сви облици ропства и принудног рада имају само један циљ –профит. Према извештајима МОП-а приход стечен по основу принудног и ропског рада је око 152 милијарде америчких долара.

Што се тиче облика испољавања принудног рада и модерног ропства неки од њих су тежи за препознавање. То је нарочито случај са принудним радом затвореника и принудним радом кућног особља, пре свега због специфичности услова у којима обављају рад, конкретно због места обављања рада. На пример тешко је доказати постојање принудног рада затвореника јер су сви они поред тога што су лишени слободе кретања, доста ограничени, имају слаб или немају уопште контакт са спољним светом, етикетирани су тиме што су осуђеници те је тешко прикипити доказе за постојање такве врсте рада, између осталог што се увек више верује управи затвора. Поред повреде људских права затвореника која повреда је последица принудног рада, долази и до нелојалне конкуренције на тржишту. Наиме, послодавци који користе затворенике као радну снагу плаћају их знатно мање него што би плаћали минималну зараду радницима у смислу ЗОР-а, не плаћају порезе и доприносе, не исплаћују им отпремнине и друга примања, те имају мање расхода у односу на друге послодавце на тржишту. То даље значи да послодавци који користе рад затвореника могу на тржиште да изађу са знатно јефтинијим производом и на тај начин имају повољнији положај, конкурентнији су на тржишту и остварују већи профит.

Када је у питању сложеност облика испољавања ропстава и принудног рада, можемо рећи, да је најкомплекснији облик трговина људима и то из три разлога. Прво, то је читав један систем кроз који пролази жртва од отмице, довођења у заблуду, принуде, претње, насиља, приморавања на проституцију и друге врсте сексуалне експлоатације, економска експлоатација и низ других противправних, неморалних понашања. Други разлог сложености овог облика је тај што се трговином људима, у највећем броју случајева, баве организоване криминалне групе које имају своју хијерархију, тржиште и устаљени поступак од врбовања жртве преко њене купопродаје, фалсификовања докумената и свих облика експлоатације. Трећи разлог је тај што је поред нелегалне трговине оружјем и дрогом, трговина људима најпримамљивији и најисплативији начин незаконитог стицања профита.

Свакако да је сваки од облика принудног и ропског рада прича за себе, међутим последице који сваки од њих има у начелу су исте. Повреда људских права и основних слобода, нелојална конкуренција на тржишту, велики профит стечен на овај начин, односно губитак који државе имају услед неопорезивања оваквог прихода и др. Потпуно искорењавање принудног и ропског рада сигурно да није могуће, међутим треба предузети одређене мере како би смо сузбили такав рад у што већој мери. Врло је битно да поред ангажовања међународних организација, и државе, свака у складу са својим могућностима, предузму све могуће мере за сузбијање ропства и принудног рада. То се може урадити само системском хоризонталном и вертикалном сарадњом између држава, државних институција и органа, невладиних организација и самих грађана. Једино тако се може делотворно спровести превенција, ефикасно санкционисање модерних робовласника и пружити адекватна помоћ жртвама принудног рада и ропства. Наравно за овакво деловање потребно је да држава и само друштво буде економски стабилно, да има свест и знање о томе шта је принудни рад, шта је модерно ропство, која су њихова права и коме се могу обратити за помоћ. Неопходан је и ефикасан правосудни систем који ће процесуирати модерне робовласнике на адекватан начин и заштитити жртву од секундарне виктимизације. И на крају обезбедити помоћ жртви у виду психолошке, финансијске, здравствене и друге подршке у циљу поновне социјализације жртве у друштво.

ЛИТЕРАТУРА

А. Литература

BALES, K. Disposable people - New slavery in the global economy, University of California Press, Berkley and Los Angeles, California, 2012.

BETTEN, L. International Labour Law, Kluwer, Deventer-Boston, 1993.

GOMMIEN, D. Кратак водич кроз Европску конвенцију о људским правима, Прометеј, Београд, 1994.

ЛУБАРДА, Б. Европско радно право, ЦИГ, Подгорица, 2004.

ЛУБАРДА, Б. и др., Социјална права и достојанство на раду, Зборник радова са Саветовања правника Златибор 2008.

НИКОЛИЋ, Д. и др., Ропство и робови-тамнија страна људске цивилизације, Трговина људима, правна заштита у међународним и националним оквирима, Правни факултет у Нишу, 2011.

ОБРАДОВИЋ, Г. Докторска дисертација, Начело слободе рада, Ниш 2006.

ОБРАДОВИЋ, Г. Трговина људима и принудни рад, Трговина људима, правна заштита у међународним и националним оквирима, Правни факултет у Нишу, 2011.

ПЕТРОВИЋ, А. Међународни стандарди рада, Правни факултет, Ниш, 2009.

ПЕРИЋ, С. Пристојан рад рад достојан човека, Правни факултет, Приштина, 2013.

Б. Правни извори

1. Домаћи

Кривични законик Републике Србије, „Сл. гласник РС“, бр.85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 121/2012 и 104/2013

Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора „Сл.Гласник РС“ бр. 72/2010

Стратегија борбе против трговине људима „Сл. гласник РС“, бр.111/2006

Устав Републике Србије, „Сл. гласник РС“ бр. 98/2006

Закон о одбрани, „Сл. гласник РС“, бр. 116/2007

Закон о извршењу кривичних санкција, „Сл. гласник РС“, бр.55/2014

Закон о раду, „Сл. гласник РС“, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013

Закон о раду, „Сл. гласник РС“, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014

2. Страни

2.1. Уједињене нације

Конвенција о ропству, 1926., „Сл. новине“, 234/1929

Општа декларација о правима човека, 1948.

Допунска конвенција о ропству, 1956., „Сл. лист ФНРЈ“, Додатак, 7/58

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, 1966., „Сл. лист СФРЈ“ – Међународни уговори 7/71

Међународни пакт о грађанским и политичким правима „Сл. лист СФРЈ“ – Међународни уговори 7/71

Конвенција о правима детета, 1989., „Сл. лист СФРЈ“, Међународни уговори, бр.15/90

2.2. Међународна организација рада

Конвенција број 29 о принудном или обавезном раду, 1930., „Сл. новине“, 297-СХИ/1 1932.

Конвенција број 105 о укидању принудног рада, „Сл.лист СРЈ“- Међународни уговори, 1302

Декларација о основним принципима и правима на раду, 1988.

Конвенција број 182 о најгорим облицима дечијег рада, 1999., „Сл.лист СРЈ“ – Међународни уговори 2/03

Протокол уз Конвенцију број 29, 2014.

Конвенција број 131 о минималним платама, „Сл.лист СФРЈ“ - Међународни уговори,14/84

Конвенција број 117 о начинима исплате плата, 1962.

Конвенција број 95 о платама, 1949.

2.3. Савет Европе и Европска унија

Европска конвенција о људским правима, 1950.

Повеља о основним правима у Европској унији, 2000.

Конвенција Савета Европе за борбу против трговине људима, 2005., “Сл.гласник РС” – Међународни уговори 19/2009

В. Документа

A global alliance against forced labour. Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. International Labour Conference, 93rd Session, Geneva, 2005.

Астра, Трговина људима у Републици Србији, Извештај за период 2000-2010, 2011.

Међународна организација рада, Послодавци и дечији рад, Приштина 2009., стр.5, више на http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_169137.pdf - приступљено октобра 2014

Profits and poverty, The economics of forced labour, ILO, 2014.,www.ilo.org

Stopping forced labour, Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, International Labour Conference, 89th Session, Report I (B), 2001.

Г. Интернет извори

<http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm> - приступљено октобра 2014.

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/Svet/1421192/Milioni+ljudi+u+kand%C5%BEama+sa+vremenog+ropstva.html> - приступљено октобра 2014.године

<http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc92/pdf/adhoc.pdf>-приступљено октобра 2014.године

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57591#{"itemid":\["001-57591"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57591#{)-приступљено новембра 2014.године

<http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>-приступљено новембра 2014.године

<http://www.vet-kpz.rs> -приступљено новембра 2014.године

<http://www.intermagazin.rs/savremeno-ropstvo-najvece-americke-kompanije-koriste-zatvorenike-ka0-jeftinu-radnu-snagu/>-приступљено новембра 2014.године

<http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>-приступљено новембра 2014.године

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_169137.pdf-приступљено децембра 2014.године

<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/347596/Zastrasujuca-sudbina-devojcica-koje-roditelji-udaju-za-starce> -приступљено децембра 2014.године

<http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Dvesta-miliona-dece-na-prinudnom-radu.lt.html>-приступљено децембра 2014.године

<http://sr.globalvoicesonline.org/2012/04/mauritaniya-slika-ropstva-danas/>-приступљено децембра 2014.године